

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKAB, MUSEET

rapport

ARKEOLOGISK SERIE 1982:7

Oppmåling og undersøkelse
av åkerreiner på Talmo, Leksvik
og Rinnmoan / Eid, Høylandet,
N-Trøndelag

Axel Christophersen

Universitetet i Trondheim

"Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab, Museet. Rapport. Arkeologisk serie" skal bringe stoff fra det faglige og geografiske ansvarsområde som Antikvarisk avdeling, DKNVS, Museet representerer.

I serien publiseres materiale som en av ulike hensyn finner ønskelig å gjøre kjent. Oftest vil det dreie seg om foreløpige rapporter, og materialet kan senere bli bearbeidet for videre publisering. Oppdragsrapporter vil utgjøre en stor del av serien.

Rapport-serien er ikke periodisk, og antall nummer pr. år vil variere. Serien startet i 1973. Det fins parallelt en "Botanisk serie" og en "Zoologisk serie".

"Arkeologisk serie" trykkes i A4-format i offset. Minimum opplag er 50.

Som regel blir norsk språk brukt, også i referat og sammendrag. Medarbeidere fra andre land kan bruke sitt morsmål, om nødvendig med norsk referat.

For manuskriptet, illustrasjoner, referanser o.l. følges vanlige retningslinjer. (Jfr. retningslinjer for K. norske Vidensk. Selsk. Mus. Miscellanea). Innholdet sammenfattes vanligvis i et innledende abstract eller et fylldigere avsluttende sammendrag.

Utgiver:

Universitetet i Trondheim
Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab, Museet,
Antikvarisk avdeling.
N-7000 Trondheim.

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKAB, MUSÉET
RAPPORT ARKEOLOGISK SERIE 1982:7

OPPMÅLING OG UNDERSØKELSE AV ÅKERREINER PÅ
TALMO, LEKSVIK OG RINNMOAN/EID, HØYLANDET, NORD-TRØNDELAG

av Axel Christophersen

Kgl.Norske Vidensk.Selsk. Mus. Rapp.Ark.serie 1982:7.

Christophersen, A.: Oppmåling og undersøkelse av åkerreiner på Talmo,
Leksvik og Rinnmoan/Eid, Høylandet, N-Trøndelag.

250 eks. ISBN 82-7126-300-5. ISSN 0332-8546.

ABSTRACT

Christophersen, A.: Investigations on lynchets on Talmo, Leksvik and Rinnmoan/Eid, Høylandet, N-Trøndelag. Kgl.Norske Videnskabers Selskab, Muséet, Rapport A 1982:7.

Two lynchet complexes at "Rinmoan" (Høylandet, N-Trøndelag) and "Lyng" (S-Trøndelag) were investigated in 1977. In addition to cultivation cairns, burial cairns, a track and a presumed house foundation. 3(4) lynchets were registered at Rinnmoan. A ^{14}C sample from one of the transects in lynchet I yielded the result AD 170+100. A ^{14}C sample from the occupation layer in the house foundation yielded a date of AD 695+95. The area was subjected to phosphate analysis. This indicated a natural increase in phosphate content in the lynchets (and around the house foundation). No traces of ploughing were registered under the lynchets.

Two lynchets were registered and measured at "Lyng". Lynchet I was transected in three places. Plough marks were found in trench 3a. A ^{14}C sample from the transition to sterile soil in the same trench indicated a date of AD 845+115. The negative lynchet was transected: Here plough traces of another (and larger) type were observed. The area was subjected to phosphate analysis, with the same result as at Rinnmoan.

The marginal locations and the ^{14}C dates for both areas can indicate land which was placed under cultivation at a late date. This can have occurred sometime during the late Iron Age. The abandonment is placed in connection with the agricultural crisis of the late Middle Ages. It is possible that a change in ploughing equipment from ard to plough can be registered at Lyng. This must have occurred sometime during the Iron Age-Medieval Periods.

Axel Christophersen, Historiska Museet, Institute of Archaeology S-223 50 Lund, Sweden.

OPPMÅLING OG UNDERSØKELSE AV TO NORD-TRØNDERSKE ÅKER- REINER.

FORORD.

Den foreliggende rapporten har som formål å oppsummere og vurdere resultatene av to nødgravninger undertegnede utførte for DKNVS våren og forsommeren 1977. Undersøkelsene bar klart preg av å være nødgravninger, og dette gjorde det nødvendig med en hard prioritering av de arbeidsoppgaver som ut ifra de rent antikvariske hensyn og forpliktelser var nødvendige å gjennomføre, og de som man i en videre "faglig sammenheng" ville anse for ønskelige. Rapportens behandling og vurdering av resultatet begrenses derfor nødvendigvis med det utgangspunkt gravingene hadde, hvilket i et visst mon gjør at behandlingen ut over det rent deskriptive momentet, mangler både den bredde og den presisjon som ville - og under andre omstendigheter - kunne være ønskelige og oppnåelige. Det er imidlertid viktig at de oppnådde resultater, i all sin synbare begrensning, tross alt gis en noe bredere behandling enn de er blitt til del i de to innberetningene som ble skrevet umiddelbart etter undersøkelsenes avslutning (og som denne rapporten i hovedsak bygger på). Dette ikke minst fordi undersøkelsenes resultat synes å kunne antyde en del problemstillinger av økonomisk/agrarhistorisk art som man i seinere åkerreinsundersøkelser kan og bør være oppmerksomme på, og som man kan legge opp undersøkelsen etter.

Begrunnelsen for å behandle de to undersøkelsene under ett er ikke motivert av det faktum at de begge berører samme type fornminne (åkerreiner) som begge ligger i Nord-Trøndelag, men av den fundamentale mangel på erfaring og kunnskap om hva åkerreinene som fornminnetype og historisk kildemateriale egentlig kan si om fortidige agrare forhold. Åkerreinene har sjelden vært undersøkt eller blitt gjenstand for en bredere behandling i litteraturen. Det er således min tro at en komparativ behandling av åkerreinene, innsatt i et større agrart miljø på Lyng og Rinnmoan, vil muliggjøre en bredere tilgang på informasjon ved å kontrastere forskjeller og likheter mellom de to lokalitetene, enn om de ble behandlet hver for seg. Dette er så å si den praktiske foranledning og den metodiske forutsetning for denne rapportens behandling av undersøkelsene på Lyng og Rinnmoan.

København, januar 1977.

Axel Christophersen.

INNHOLD.

1.	OPPMÅLING OG UNDERSØKELSE AV ÅKERREINER, GRAV-RØYSER OG ET MULIG TUFTEANLEGG PÅ RINNMOAN, EID GNR. 93, HØYLANDET S. OG P., NORD-TRØNDELAG	
1.1.	Praktisk bakgrunn	s. 9
1.2.	Naturtopografi	s. 9
1.3.	Problemstillinger før undersøkelsen. Undersøkelsens omfang og opplegg	s.10
1.4.	Registrering og oppmåling av fornminnene på Rinnmoan.	s.10
1.4.1.	Åkerreiner.....	s.10
1.4.2.	Gravrøyser/rydningsrøyser	s.11
1.4.3.	Tuftene A-C	s.12
1.4.4.	Hulvegen	s.14
1.5.	Undersøkelsen av åkerrein 1, sjakt A-C, sjakt D	s.15
1.6.	Fosfatkarteringen: Resultat og vurderinger	s.19
1.7.	Oppsummering og vurdering av fornminnemiljøet på Rinnmoan	s.22
2.	OPPMÅLING OG UNDERSØKELSE AV ÅKERREINER PÅ LYNG, TALMO MELLOM GNR. 38, LEKSVIK S. og P., NORD-TRØNDELAG	s.24
2.1.	Praktisk bakgrunn	s.24
2.2.	Naturtopografi	s.24
2.3.	Problemstillinger før undersøkelsen. Undersøkelsens omfang og opplegg	s.25
2.4.	Undersøkelsen av åkerreinene og åkerhakket	s.25
2.4.1.	Åkerrein 1 før utgraving	s.26
2.4.2.	Åkerrein 1, sjakt 1-3	s.26
2.4.3.	Dyrkingsspor i sjakt 3-3a	s.27
2.4.4.	Datering av åkerrein 1	s.28
2.4.5.	Åkerhakket, sjakt 4	s.28
2.4.6.	Åkerrein 2, sjakt 5	s.28
2.5.	Fosfatkarteringen: Resultat og vurdering	s.29
2.6.	Oppsummering og vurdering av fornminnene på Lyng ...	s.31

3.	SAMMENLIGNENDE VURDERING AV GÅRDSANLEGG OG ÅKERFORMASJONER PÅ LOKALITETENE RINNMOAN, HØYLANDET OG LYNG, LEKSVIK	s.33
3.1.	Naturtopografi/geografiske forutsetninger	s.33
3.2.	Åkerareal	s.34
3.3.	Forandringer i jordbruksredskaper. Forholdet ard/plog	s.35
4.	HENVISNINGER	s.39
5.	LISTE OVER ILLUSTRASJONER	s.40
6.	FIGURER	s.41

1. OPPMÅLING OG UNDERSØKELSE AV ÅKERREINER, GRAVRØYSER OG ET MULIG TUFTEANLEGG PÅ "RINNMOAN", EID GNR. 93, HØYLANDET S. OG PGD., NORD-TRØNDELAG.

1.1. Praktisk bakgrunn.

I en bratt, SV-vendt skråning ved elva Eida hadde kommunen bestemt å bygge en rekke bolighus. Utbygginga kom i konflikt med fornminnevernet, da det viste seg at en lang åkerrein midt i bakken ikke kunne innpasses og bevares i kommunens byggeprosjektering av området. Fredningen ble hevet og DKNVS foretok en undersøkelse av åkerreina og terrenget omkring. Utgifter til dette arbeidet ble dekket av kommunen. Undersøkelsen fant sted i perioden 6.-13. juni 1977. Deltagere var Kåre Hasselberg og Jan Christophersen. Karin Gjøl Dahle deltok mandag 13.6., undertegnede ledet arbeidet.

1.2. Naturgeografi.

Selve åkerreina ligger i en bratt, SV-vendt skråning ned mot elva Eida som renner mellom Grongstadvatn og Eidsvatn. Åkerreina ligger ca. 30 m o.h. I SØ avgrenses skråningen av en bratt skrent ned mot (en nå oppdyrket) myr. I NV avgrenses den av veien, men tidligere har her vært en stupbratt skrent ned mot Eida. Mot SV flater terrenget ut, og her ligger nå en sparsom bebyggelse (Vassbotna). Tidligere har nok her vært en vannsyk myr. Mot NØ flater skråningen ut til et ca. 200 x 100 m stort og flatt platå som ligger ca. 50 m o.h. Dette platået avgrenses mot N og NØ av Kastvarpbekken, i Ø av en bratt, ulendt fjellside. Denne svinger mot SØ og avgrenser nok et lite skrånende og mer lavtliggende platå. Dette platået støter opp mot den skråningen åkerreina ligger i. Se ill. 1. Det nå beskrevne området kan sies å utgjøre en naturlig dyrkingsenhet, som på alle kanter begrenses av impediment. Innenfor dette området finnes mange spor av fortidig aktivitet av hvilke den truede åkerreina bare er et av mange fornminner som finnes i skråningen og på de to platåene. Det høyestliggende platået går lokalt under navnet "Rinnmoan", et navn som ikke finnes på ØK. Det skal aldri være dyrket på dette området i manns minne. Undergrunnen består av en brunlig, ganske fin morenegrus. I skråningens vestre del besto undergrunnen av blåleire.

1.3. Problemstillinger før undersøkelsen. Undersøkelsens omfang og opplegg.

Følgende vurderinger ble lagt til grunn for det konkrete feltarbeidet på Rinnmoan:

Det var klart at åkerreina ikke kunne undersøkes med så maksimalt faglig utbytte som mulig uten at man tok i betraktning det omkringliggende kulturlandskapet. Idet vi anså en "mikroanalyse" av åkerreina som verdiløs i den sammenheng, betød det at undersøkelsen også måtte omfatte:

- a) en totalregistrering av fornminnene i området, slik at art og omfang av den fornminnegruppe åkerreina syntes å være en del av, ble klartlagt,
- b) klargjøre omfanget av åkerarealet og eventuell gammel gårdsbebyggelse, samt å sette deres kronologiske og geografiske forhold i sammenheng.

Dette krevde 1) en systematisk gjennomgang av terrenget og en kartering av samtlige påviste fornminner, 2) en fosfatkartering av området for om mulig å gjennomgå resultatet av registreringen og karteringen av fornminnene på Rinnmoan. Karteringen foregikk etter et koordinatsystem beskrevet under kap.1.6. og innmålt på et spesialkart i 1:1000, se ill. 2.

1.4. Registrering og oppmåling av fornminnene på Rinnmoan.

Resultatet av registrerings/karteringsarbeidet sees på ill. 2. Fornminnene på Rinnmoan kan inndeles i følgende kategorier:

1. Åkerreiner
2. Gravrøyser og rydningsrøyser
3. Tufter (usikre)
4. En hulveg.

1.4.1. Åkerreiner.

Det ble i alt registrert 3 (muligens 4) åkerreiner i området. Disse lå noenlunde parallelt med hverandre og på tvers av terrengets fallretning. Mellom hver åkerrein var det ca. 60-65 m.

Den S-ligste åkerreina (rein 1) er den som var truet av boligbyggingen.

Den ligger ca. midtveis i bakken og er ca. 65 m lang, høyden varierer mellom godt 1 m og $\frac{1}{2}$ m, lavest i SØ. I denne enden er den naturlig avsluttet, mens i NV er den gjennombrutt av en traktorveg. På den andre siden av traktorvegen ligger en mindre åkerrein, men denne ligger litt lengre syd enn den store reina, og det er uklart om den har tilhørt den store. Retningen er imidlertid den samme. Denne lille reina er godt 25-30 m lang og av samme form som den store.

Åkerrein 2 ligger på brinken mellom platået og skråningen, og den er ca. 85 m lang, og av samme form og størrelse som rein 1. I Ø er den naturlig avsluttet, i V går den helt ut til vegskjæringen og kan neppe ha vært stort lenger i gammel tid heller. Også denne åkerreina gjennom skjæres av traktorvegen, men er ellers i utmerket stand.

Åkerrein 3 ligger i en slak, lokal helning oppe på selve platået. Den er ca. 70-75 m lang og av samme form og størrelse som de to andre reinene. Rein 3 er i det hele tatt den best bevarte av samtlige reiner, da den er fullstendig bevart i hele sin lengde.

Sammen med de terrengmessige begrensningene danner disse tre åkerreinene et system av tre omtrent jevnstore, tilnærmet kvadratiske åkerparseller som hver utgjør et areal på 5,6-6 mål, samlet utgjør parsellene et areal på 16,5-18 mål åkerareal.

Langs nedre kant av åkerrein 1 og 2 lå mengder av nevestor stein i lange, lave pølseformede formasjoner. Slike rydningsrøyser kunne en finne overalt på platået, og det var ikke alltid like lett å bestemme hva som var rydningsrøyser og hva som var gravrøyser.

1.4.2. Gravrøyser/rydningsrøyser.

Over hele området ligger gravhauger og rydningsrøyser. Disse kan man etter beliggenhet inndeile i tre grupper: Den ene gruppen utgjør en konsentrasjon på 4 røyser i områdets søndre hjørne, nede på det lille, lavtliggende platået. Konsentrasjonen utgjøres av gravrøysene 1-4 (nr. 4 ligger dog et stykke fra de tre andre). De varierer mellom 4-8 m i diam. og høyden varierer mellom 0,5-1 m. De er overvokst med kratt og virker noe destruert (men ikke nødvendigvis plyndret).

Den neste "konsentrasjon" av gravrøyser ligger i stikk motsatt hjørne av området, nemlig i N(Ø). Konsentrasjonen av røyser utgjøres av nr. 20-28, og det ser ut som om samtlige er å betrakte som gravrøyser, og

i likhet med røysene i den første gruppen, bygd opp av hodestore gråstein/rullestein, sikkert tatt fra ura. De varierer mellom 4-12 m i diam., 0,5-1 m i høyden. Alle de største haugene på området ligger i denne N-lige konsentrasjonen.

Den siste gruppen røyser kjennetegnes ved at de er spredt ut over hele det dyrkede arealet mellom rein 1 og 3. Mange av disse røysene er utvilsomt rydningsrøyser (på kartet, ill.2 er kun de røyser vi med sikkerhet kunne avgjøre var rydningsrøyser (p.g.a. formen og steinens størrelse), markert som sådan. Det innebærer imidlertid ikke at det kan være fler). Også disse røysene varierte i størrelse fra 5-12 m i diam.

Et forsøk på å ordne røysene systematisk etter form og størrelse for å se om de grupperte seg geografisk på bestemte plasser, falt mislykket ut. Det eneste signifikante trekk var at de store, avlange rydningsrøysene ligger på nedsiden av åkerreinene, samt at man kan spore tendens til konsentrasjon av røyser i det S-lige og N-lige hjørnet av lokaliteten. Innom disse konsentrasjonene finnes røyser av varierende form og størrelse, dog slik at røysene i N overveiende er større, noen endog vesentlig større. Samtlige rydningsrøyser ser ut til å ligge på det dyrkede området.

1.4.3. Tuft A-C.

Tett oppunder den urete, bratte fjellsida, omtrent midt på platåets lengderetning (se ill. 2), lå noe som vi preliminært har tolket som restene etter tre hustufter, sterkt overgrodd. Tuft A-B består av 3 tilnærmet Ø-V-gående lave voller. Disse er ca. 1 m brede, 14 m lange og 30-40 cm høye. Mellom hver voll var det godt 4,5 m. Vi antar at det her dreier seg om veggvoller, f.eks. rester etter en sammenfallen stein- eller torvvegg. Ingen tverrvegger var å se. For den østre tverrveggen kan det dreie seg om at denne er gravd inn i bakken ovenfor. Den vestre tverrveggen kan være laget av forgjengelig materiale, f.eks. tre. Partiet innenfor vollene var svakt forsenket i forhold til terrenget utenfor. Det som imidlertid er mest iøynefallende er forskjellen i vegetasjonen innenfor og utenfor vollene, idet det vokste saftig gress innenfor vollene, lyng utenfor. Det fantes også rester etter en tuft C i form av en 70 cm bred og 11 m lang voll som

løp vinkelrett ut fra tuft B's S-vegg. Heller ikke her var det antydning til tverrvegger, ei heller til noen parallell bakre langvegg. Denne kan imidlertid være gravd inn i bakken bakenfor. Tuft C ligger i motsetning til tuft A-B, på tvers av fallretningen, og bredden er anslagsvis 3 m. Også her var "gulvet" en smule forsenket i forhold til det omkringliggende terrenget, og det vokste gress innenfor vollen.

I hjørnet mellom tuft B og C kunne det se ut som om det opprinnelig skrånende terrenget var nivellert ut ved at man hadde bygd ut et lite platå utenfor tuft C. Platået danner således et lite "tun", nå overvokst med saftig gress.

Vurdering av tufteanlegget. Funksjon:

Om eksistensen av at de tre parallelt-løpende vollene virkelig indikere to hus, har disse i så fall ligget på langs av terrengets fallretning, en orientering som meget vel kan forklares om vi her står overfor gårdens fjøs/stallbygninger. Fra gammelt kjenner man til at fjøsene ble lagt på langs av terrengets fallretning for at hevdene fra dyrene kunne sige nedover i terrenget og ned på åkrene nedenfor. Om det virkelig er bygninger av den kategori vi har restene etter i tuft A og B, ligger de i så fall orientert i samsvar med gammel tradisjon. Tuft C som ligger på tvers av fallretningen, ligger likeledes på samme måte som de fleste våningshus er lagt i terrenget. Tentativt kan vi foreslå tuft A-B som rester etter fjøs og stall, mens tuft C i så fall bør være våningshuset. At det overhode dreier seg om et tufteanlegg, restene av den gården som dyrket jordene nedenfor, er allikevel usikkert. Anlegget ligner f.eks. ikke på noe tidligere kjent anlegg. Til det kan man si at fra Trøndelag er det ikke mange gårdsanlegg man kjenner til, og langt mindre undersøkt, så argumentet er neppe fullgodt. For at dette skulle dreie seg om et tufteanlegg er de parallelle vollene, rimeligheten i de proposjonene som fremgår av vollenes lengde og innbyrdes beliggenhet, samt det faktum at det bør finnes et gårdsanlegg i området, og hvor skulle man bedre legge en gård enn akkurat her, godt trukket opp under den beskyttende fjellsiden, lagt på en slik måte at det var minimal dyrkbar jord som gikk til spille.

Datering av tuft C. Vurdering av C¹⁴-prøvens relevans.

For ytterligere å søke bekreftelse på hypotesen om at det man sto oven-

for virkelig var et tufteanlegg, ble det tatt et prøvestikk i tuft C, midt i "gulvet". Prøvestikket viste at det under torva fantes et ca. 25 cm fett brunsvart og homogent kulturjordsjikt, og i bunnen, rett over den sterile bakken, et ca. 2 cm tykt kullag. Av dette ble tatt ut en kullprøve (T 19750a) som av Laboratoriet for radiologisk datering (NTH) ble bestemt til AD 695±95 (kalibrert alder). Dateringen angir imidlertid knapt noe annet enn et tidspunkt da tuftene var i funksjon: Vi vet av kulturjordsjiktet at tuftene har vært anvendt på et seinere tidspunkt enn tilkomsten av brannlaget. Vi kan derfor gå ut fra at tuftene har vært bebodd i merovingertid eller seinere, men vi vet ikke om et tidligere anlegg som kan ha gått foran de nå eksisterende tuftene. Kanskje er det nettopp de tidligere husene som har brent ned og dannet det tykke kullaget. I så fall er det slutfasen av dette anlegget vi har datert. Det fins imidlertid en annen forklaring, nemlig at kullaget er oppstått som følge av svirydning før man begynte å bygge det nå observerbare anlegget. I så fall har vi fått en postquem-datering av anlegget, men uten at vi helt sikkert kan legge anlegget til merovingertid. Det kan vel så gjerne være anlagt etter den tid.

Hvordan kan vi i det hele tatt være sikre på at kullaget henger sammen med tuftene? Kan det ikke vel så gjerne være restene etter en tilfeldig skogbrann som har herjet området? For å undersøke utbredelsen av kull-laget tok vi en del prøvestikk tett opptil tuftene, bl.a. i tuft A-B, og det viste seg at kullaget ikke kunne spores utenfor tuft C, ei heller i tuft A-B (som forøvrig også manglet kulturlag). Det viser at kullaget har en meget klar begrensning til tuft C, hvilket likefrem kan gjøres det sannsynlig at vi har stukket ned i et ildsted, eller ildstedets umiddelbare nærhet. Dette er i øyeblikket helt umulig å avgjøre. Det begrensede kullaget, kulturjorda i tuft C, samt det faktum at bleikjord mangler under torva i samtlige tufter, støtter ytterligere opp om teorien om at det virkelig er restene etter det gamle gårdsanlegget vi står overfor. Mye sannsynliggjør også at dette anlegget er bygd en gang i merovingertid.

1.4.4. Hulveien.

Langsmed skrenten mot Eida gikk det helt ute på kanten en bred og dyp hulveg. Hulvegen kunne ikke følges nedover i SV-skråningen, og

mot N forsvant den gradvis, se ill.2. Den V-ligste enden av åkerrein 2 gjennomskjæres av hulvegen, og viser dermed at reina må være eldre enn vegen.

Det er underlig at en veg som tydeligvis ofte var beferdet, legges helt ute på kanten av en stupbratt skrent ned mot en rivende elv om det hadde vært muligheter for å legge den lenger inne på platået. Når det ikke er gjort, kan det være fordi platået allerede på det tidspunkt vegen var i bruk, var oppdyrket eller på annen måte avstengt for offentlig ferdsel. Om vegens beliggenhet i terrenget skal tilmåles noen betydning, så kan man ta den som en indikasjon på at vegen og åkrene er samtidige. Når åkrene ble nedlagt, fortsatte vegen i samme trasé som tidligere. I S passerer vegen mellom to rydningsrøyser.

1.5. Undersøkelsen av åkerrein 1, sjakt A-C.

Da vi startet arbeidet med åkerreina, var det tre ting vi ville ha svar på:

- 1) Den kronologiske sammenhengen mellom denne nederste åkerreina og tuftegruppen oppe på platået.
- 2) Undersøke mulighetene av om det fantes dyrkingsspor (ard/plogspor) fra den eldste dyrkingsfasen gjemt under åkerreina.
- 3) Undersøke hvordan åkerreina var bygd opp og dannet.

Vi mener at den beste måten å undersøke åkerreina på med dette for øye, var å legge tre sjakter (A-C) gjennom reina. Disse ble lagt henholdsvis i hver ende, samt en omtrent på midten av reina. De ble gravd med maskin ned til ca. 10 cm over den sterile bakken.

Resultatet av dette arbeidet ble:

Sjakt A:

Åkerreinindannelsen. Sjakt A (7,6 x 1,4 m) ble lagt vinkelrett på reinas lengderetning i dennes NV-ende, se ill. 2. Profilen viste at åkerreina i denne enden var atypisk, idet maksimumshøyden, 1,15 m, ikke lå på midten, som normalt, ², men i øvre kant av reina. Den sterile bakken og markoverflaten ble dermed omtrent parallelle over en strekning på knapt 8 m (se ill. 3). Normalt er det slik at den sterile bakken gradvis nærmer seg markoverflaten, jo lenger opp i bakken man kommer, fordi brukningen av jorda medfører en transport av masse nedover i bakken. Denne massen kommer fra parsellens øvre del, og ofte er det slik at i den øvre del av en skråttliggende åker-

parsell består jorda kun av den sterile undergrunnen. Denne del av åkeren er derfor lite fruktbar. Vanligvis vil man i åkerreinas tverrprofil kunne se at den sterile bakken stiger kraftigere enn markoverflaten, som på reinas overside nesten alltid danner et slags platå i terrenget. Men slik var det altså ikke her, hvilket vi om litt skal komme tilbake til i en større sammenheng.

I nedre kant av åkerreina lå en kraftig opphopning av nevestor stein. Dette er stein som er kastet ut av åkeren under vårarbeidet. Etter hvert som steinen er kastet ut, har åkerbruket forårsaket jordtransport, som i sin tur har dekket over steinene. Nye stein er kastet ut, ny jord har dekket steinen osv. Den steinen som ligger nærmest udekket langs nedre kant av åkerreina er således den yngste, mens den som ligger lengst oppe i profilens nedre del er eldst. Se ill. 3/4. I sjakt A kunne vi imidlertid registrere en opphopning av åkerstein også helt N (øverst) i reina, og dette er stein som ikke lar seg forklare på samme måte som ovenfor. Denne N-lige opphopningen av stein besto av hodestor rullestein som lå omtrent midt under åkerreinas maksimumshøyde. Og til dette kom at åkerreina i sjakt A var ca. 7 m bred, mens den i sjakt B og C kun var ca. 4 m bred. Se ill.5.

Disse observasjonene kan sammenføres og forklares på denne måten: Den N-ligste opphopningen av stein (som ikke kan være naturlig oppstått) er rimelig å tolke som åkerstein tilkommet på et tidligere tidspunkt enn den nåværende åkerreinas dannelse. Den N-lige steinsamlingen kan derfor indikere en eldre, overpløyd åkerrein som steinene har ligget i nedkanten av, på samme måte som åkersteinen ligger i nedkanten av nåværende åkerrein. Man kan ikke forklare hvorfor de store steinene ikke er blitt pløyd opp og kastet ut av åkeren, om ikke store jordmasser transportert nedover i skrenten har overlagret steinen, slik at man ved seinere bruk av jorda har unngått å komme ned på steinene. Både reinas bredde og den forskutte maksimalhøyden kan ytterligere forklare at vi her står overfor en eldre reindannelse. Se fig. 1.

Hypotetisk kan vi tenke oss at dette har foregått ved at man på et visst tidspunkt har utvidet åkerarealet ganske enkelt ved å inndra selve åkerreina i dyrkingsarealet. Her var både jorda best ³, og terrenget flatest. Men bruken medførte en ny transport av jord ut over kanten av den gamle åkerreina, og slik har reina vokst i bredden.

Den opprinnelige åkerreina ble dekket. Og det er neppe tilfeldig at det er den eldste åkerreina som også er den største.

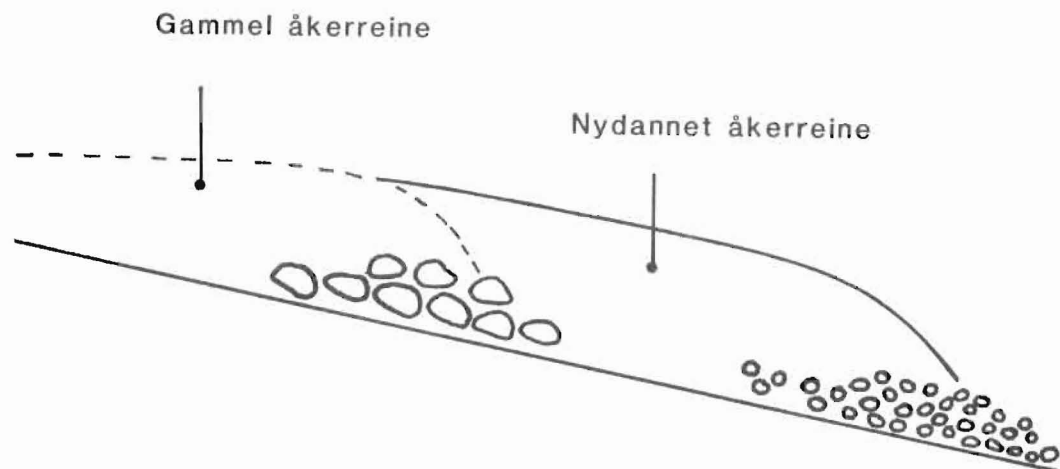

Fig. 1. Idealisert tegning som forsøker å forklare snittbildet i sjakt A.

Datering av åkerrein 1:

I bunnen av sjakt A fantes ikke antydning til bleikjord. På overflaten av den sterile leira (som i sjakt A utgjorde steril bakke), lå en liten ansamling kull på nedsiden av de store åkersteinene. Av dette ble tatt en kullprøve (T 19750 b). Prøven ble C^{14} datert til AD 170±100 (kalibrert alder). Hvilken relevans har denne dateringen for åkerreina? Utgår man fra Farbregds resonnement om at en viss mengde kullpartikler i jorda er rester etter den første svirydning av området umiddelbart før oppdyrking av åkerparsellene, så gir dateringen antydning om oppdyrkingens eldste fase.⁴ I så fall skulle vår datering indikere en svirydning som gikk forut for den eldste åkerreindannelsen. Det er bare den hake ved hele resonnementet at vi ingen mulighet har til å avgjøre om trekullet under reina kommer fra en med hensikt påsatt skogbrann, hvis hensikt var å rydde området for vegetasjon før dyrking, eller om det kommer fra en tilfeldig skogbrann som ingenting har å gjøre med kultivering av jorda. Dette er, såvidt jeg kan skjønne, en kildekritisk innvending som ikke gjelder kun for verdien av vår datering, men som må tas i betraktning generelt for hvert forsøk som gjøres på å datere en åkerreins eldste fase v.h.a. kullprøver under åkerreina. Farbregd peker riktignok på at det under alle omstendigheter er tale om en postqeuim-datering av åkerreinindannelsen, men når han (på Hoset-lokaliteten) utgår ifra at trekullet stammer fra en umiddel-

bart forutgående svirydning av områder før kultivering av jorda finner sted, får han allikevel "... a fairly accurate dating of the first cultivation in this particular field..."⁵. Om trekullet imidlertid stammer fra en tilfeldig skogbrann (og hvordan skal man kunne avgjøre om en brann er tilfeldig eller planlagt påsatt?), har man fortsatt en postquemdatering, men dateringen kan på ingen måte knyttes til den eldste dyrkingsfasen. Denne kan ligge x antall år lenger fram i tiden enn den datering man får på kullet oppsamlet fra overflaten av steril bakke under åkerreina. Konsekvensen av denne lille kildekritiske polemikk skulle for vårt vedkommende bety at vi kan utgå fra at dyrking av jorda på Rinnmoan (i alle fall åkeren i skråningen) har funnet sted en gang i jernalderen, men ikke tidligere enn eldre romertid. Ut over det gir ikke dateringen av kullprøven, T 19759b, noen indikasjon på når i jernalderen oppdyrkingen av åkeren i skråningen har funnet sted. Det ble ikke observert spor etter dyrkingsredskap i sjakt A.

Sjakt B.

Anlagt på tvers av åkerreina, ca. midt på dennes lengderetning, 5,3 x 1,2 m. Høyden på reina i sjakt B var noe mindre, 92 cm. Profilen minner meget om profilen i sjakt A, se ill. 6. Også her lå det hodestore, men færre stein i sjaktas nordre ende. Også store mengder åkerstein langs nedre kant av reina. Selve fyllmassen i reina var som i sjakt A, nemlig brunlig, sandblandet jord uten særlig stein i selve massen. Heller ikke i sjakt B spor av bleikjord eller dyrkingsspor i steril bakke.

De store steinene øverst i sjakta skulle tyde på at den gamle, opprinnelige reina også hadde strukket seg så langt SØ-over som til sjakt B.

Sjakt C.

Anlagt i reinas SØ-ende, 5,3 x 1,8 m. Her var reina kun 62 cm høy, men er til gjengjeld mer "normal", idet maksimumshøyden ligger midt i reinas tverrprofil, og man har den karakteristiske utflatingen av terrenget ovenfor reina. Se ill.7. Grunnen til den lavere høyden kan være mindre intens jordtransport, da terrenget overfor denne del av reina er vesentlig slakere enn lenger V. Også her vesentlig mengder utkastet

åkerstein langs nedre del av reina, men jevnt over mer stein i selve fyllmassen enn tilfelle var i de to andre sjaktene. Ingen stein i nordre del av sjakta, hvilket kan tyde på at den opprinnelige åkerreina ikke har gått så langt mot SØ som til sjakt C. Samtidig som man har begynt å dyrke på den opprinnelige åkerreina, har man kanskje også utvidet åkeren i lengden, dvs. lenger mot SØ?

Hverken bleikjord eller dyrkingsspor var å se i den sterile bakken i sjakt C.

Kommentar:

I samtlige sjakter var det naturlige vannsiget langs den sterile bakken (leire) meget sterkt og økte voldsomt under et flere dagers vedvarende regnvær. Det er mulig at fraværet av bleikjord (og dyrkingsspor) kan skyldes dette kraftige vannsiget, som lett kan vaske bort et tynt bleikjordslag, når vannsiget øker i regnvær.

Sjakt D-snitt gjennom antatt åkerhakk.

Sjakt D ble lagt i forlengelsen av sjakt A's Ø-profil gjennom et knekk i bakken ca. 4 m N for sjakt A's øvre tverrvegg, i den tro at dette knekket kunne være åkerhakk. Profilen synes å avkrefte dette, da det viste seg at "knekket" snarere var en utplanering av terrenget, enn at jord var forsvunnet og således kom til å danne et hakk i bakken. Vi antok at knekken var en gammel vegtrasé, og vi fikk senere vite at en gammel, nå nedlagt, tømmerveg hadde krysset terrenget her. Det er nok denne tømmervegen vi har lagt sjakt D gjennom.

1.6. Fosfatkarteringen. Opplegg, resultat og vurderinger.

Vi har tidligere nevnt at fosfatkarteringen skulle ha som formål å hjelpe oss med en mer nøyaktig innsirkling av det dyrkede området. Bl.a. var det et spørsmål om det lille, SØ-lige platået var dyrket. Dette var for så vidt meget mulig, til tross for at vi ikke hadde noen reindannelse i dette området. Men terrenget var også tilnærmet flatt.

Videre mente vi at en fosfatkartering kunne hjelpe oss i forsøket på å bestemme selve gårdsanleggets plassering. Vi hadde mistanke til tuftformasjonene oppe på det store platået. Det var også en mulighet for at en gård kunne ha ligget nede på det lille platået.

Arbeidsopplegg:

Et koordinatnett med Y-aksen tilnærmet Ø-V ble lagt ut og innmålt på et ØK-kartblad i skala 1:5000, se ill. 1. Origo ble lagt i et grensemerke, avmerket på kartet, og verdien i origo ble satt til $X=1000/Y=1000$. Avstanden mellom prøvene ble satt til 25 m (området som skulle dekkes av prøvene var ca. 200 x 100 m). Langs den undersøkte åkerrein 1 ble det tatt prøver med 10 m's mellomrom (for å undersøke om fosfatinnholdet i og omkring reina signifikant skilte seg ut fra resten av området). Fosfatprøvene fra serie 1 (fosfatprøver som tilsammen dekket hele lokaliteten Rinnmoan), ble innlagt dels på ØK-kartblad, (1:5000), dels på et spesialtegnet kart i skala 1:1000 (ill.2.). Det ble i alt tatt 73 prøver i serie 1, og disse danner grunnlaget for fosfatkarter, ill.2. Prøvene fra serie 1 ble merket med koordinatene.

Prøveserie 2 besto av prøver fra selve åkerreina, i alt 6 prøver merket med romertall og avmerket på profiltegningene fra sjakt A-C.

Prøvesjakt 3 besto av prøver fra den sterile bakken under åkerreina, i alt 6 prøver, merket med bokstaver og avmerket på oversiktskartet, ill.3.

Samtlige prøver ble sendt til teknisk avdeling ved Arkeologisk museum i Stavanger. Prøvene ble bestemt av Marit Maurtizen.

Resultatet av fosfatprøveserie 1:

Resultatet er uttegnet på kartet, ill.2. Konsentrasjonene er relativt klare: Hele det lille SØ-plataet er så godt som fritt for fosfat, hvilket gjør det trolig at dette området ikke har vært dyrket på noe tidspunkt. Fosfatkonsentrasjonene finnes nettopp på de områdene hvor åkerreinene indikerer at dyrking har funnet sted. Konsentrasjonene er imidlertid ikke ens over hele dette store arealet, idet maksimumskonsentrasjonen finnes oppe på selve plataet, fra rein 2 og fram til skrenten mot Kast-varpbekken. Der konsentrasjonen av fosfat er minst i det dyrkede området, er i de nedre delene av SV-skråningen (overfor rein 1 og langs-med fjellsida i Ø). Nedenfor åkerrein 1 er fosfatinnholdet som på det lille plataet, dvs. at her har neppe vært oppdyrket.

Bemerkelsesverdig ved fosfatkarteringens resultat var at ikke fosfatinnholdet omkring tuftene var større. Nå kan man imidlertid i det hele tatt spørre seg hvor stort/lite fosfatinnholdet i jorda egentlig skal,

eller kan være for at det bør tillegges betydning. Man kan f.eks. spørre seg hva forskjellene i fosfatinnholdet i jorda innom det bevise-
lige dyrkede området egentlig betyr: Er for det første forskjellene så
store at de må tilskrives signifikans, og om man mener det, er det i så
fall uttrykk for et bestemt historisk forhold (f.eks. at høyere fosfat-
innhold indikerer større intensitet i gjødslingen, eller f.eks. gjødsling
over lengre tid etc.), eller uttrykker det en i denne diskusjonen et
uinteressant topografisk forhold (f.eks. at lavt fosfatinnhold i jorda
skyldes drenering av jorda i form av vannsig i skråninger osv.). Både
tuftene og den nederste åkerparsellen ligger i sterkt skrånende terreng,
og det er bestemt ikke utenkelig at den ikke bundne fosfaten, tilført
jorda gjennom gjødsling, avfall etc. simpelthen er vasket ut av jorda.

Fosfatkarteringen støtter således ikke opp om teorien om et tufteanlegg
oppe på plataået, men avkrefter den heller ikke. Fraværet av et høyt
fosfatinnhold kan forklares på en naturlig måte. Bare et større kompar-
ativt materiale veiledet oss mot en rimelig tolkning av fosfatkartet. Ut
over det vi allerede visste om miljøet på Rinnmoan, ga altså ikke fosfat-
karteringen oss noe vesentlig tilskudd til kunnskapen om Rinnmoans
agrare miljø.

Serie 2 og 3 danner fosfatprøver fra og under åkerrein 1. To prøver
ble tatt øverst og nederst i profilen henholdsvis i sjaktbunnen. Resul-
tatet kan sees i tabell 1.

A	B	C
70	52	29)
86	38	16) ⁱ åkerreina
49	26	14)
48	25	14) ^{under} åkerreina

Tabell 1: Fosfatverdiene i og under åkerrein 1, Rinnmoan.

Verdiene er jevnt over små, og forskjellene er ikke store mellom fosfat-
innholde i og under åkerreina. Det er imidlertid et nok så entydig
resultat som viser at i alle tilfeller er fosfatinnholdet i åkerreina større
enn under åkerreina. Se diagram I.

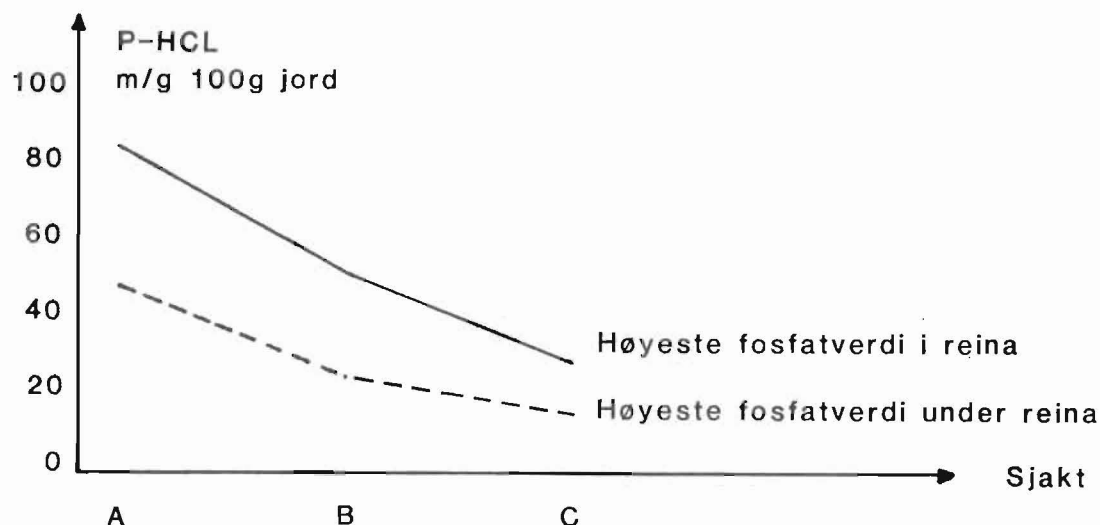

Diagram 1: Høyeste fosfatverdi i og under åkerreina 1 på Rinnmoan.

Videre er tendensen den at fosfatinnholdet under reina er noe høyere enn på udyrket mark, mens fosfatinnholdet i reina omtrent tilsvaret det ovenfor reina. Ingen av disse resultatene er forbausende og stemmer for så vidt med hva en kunne vente. Interessant er bl.a. at fosfatinnholdet i den sterile bakken under reina er noe høyere enn i det udyrkede området. Det kunne tyde på at fosfat fra selve åkerreina er vasket ned i undergrunnen under reina. Av allmen interesse er det også at hverken i eller ovenfor åkerreina er det spesielt høye verdier, selv om det beviselig er tale om dyrket jord. Forskjellen mellom fosfatinnholdet i den udyrkede og dyrkede jorda er ikke store, og uten at man visste at skråningen var dyrket, kunne man av fosfatkartet alene fristes til å trekke den motsatte slutning. Hvis det virkelig er slik at fosfaten kan vaskes ut av jorda, må dette være spesielt gyldig for bakker og skrenter med naturlig vannsig, og i slikt terreng vil man altså ikke kunne regne med spesielt høye fosfatverdier. På den annen side vil normalt en reindannelse indikere dyrkingsaktivitet. Men konsekvensen av dette blir at selv ganske små forskjeller i fosfatinnholdet i jord som er dyrket og udyrket vil være signifikante forskjeller, i alle fall der man har lave fosfatverdier i brattlendt terreng. I slike situasjoner kreves det m.a.o. et sammenligningsgrunnlag fra et nærliggende ikke dyrket område, om man skal gjøre seg forhåpninger om å begrense det dyrkede arealet fra det udyrkede.

1.7. Oppsummering og vurdering av forminnemiljøet på Rinnmoan.

På lokaliteten Rinnmoan under gården Eid, finner vi innfor et naturlig avgrenset, urørt område en rekke fornminner som bør betraktes

som en sammenhengende enhet. Fornminnene kan inndeles i tre kategorier:

1. Åkerreiner og et ukjent antall rydningsrøyser.
2. Et anseelig antall gravrøyser.
3. Mulige rester etter selve gården i form av tre sammenbygde tufter.

Dertil kommer en hulveg av ukjent alder.

"Gårdsanlegget" består forslagsvis av to økonomibygninger (tuft A-B) og et innhus (tuft C), samt en innmark bestående av (minst) tre åkerparseller. De tre åkerparsellene har vært omtrent jevnstore (5-6 mål) og tilnærmet kvadratiske. Utover de fossile åkrene ligger et større antall gravrøyser, som om de er anlagt samtidig med dyrkingen av jorda, må ha opptatt verdifull åkerjord og vært til vesentlig hindring for en effektiv kultivering av jorda. En annen måte å forklare gravrøysernes beliggenhet på, er at parsellene har vært dyrket kontinuerlig en og en, slik at jorda til slutt ble utpint og åkeren nedlagt. Man dyrket så opp neste parsell osv. På den utpinte marken la man så gravhaugene.

Den nederste åkerparsellen har man på et tidspunkt utvidet ved at man begynte å dyrke opp den gamle åkerreina ovenfor. Med hensyn til datering av åkrene har vi en C^{14} datering som antyder at den nederste åkerparsellen er oppdyrket en gang i jernalderen. Om alle eller en og en av parsellene er dyrket samtidig, vet vi altså ikke.

En kullprøve fra tuftegruppen er datert til merovingertid og vi prøvde å sannsynggjøre at denne datering virkelig indikerer tuftenes alder.

Kullaget fra hvilket prøven ble tatt, kan imidlertid godt komme fra et eldre nedbrent gårdsanlegg. Sikkert er det i alle fall at gården var i funksjon i yngre jernalder for et fett kulturlag har avleiret seg ovenpå kullaget. At også åkrene kan være brutt opp under yngre jernalder er ikke usannsyng og motsies i alle fall ikke av datering av den nederste åkerreina. Vi står kanskje her overfor en av de mange gårder som ble brutt opp under bosetningsekspansjonen i Trøndelag under merovingertid/vikingtid. Gårdsanleggets marginale beliggenhet i bygda indikerer i alle fall at den snarere er brutt opp under bosetningsekspansjonen i yngre jernalder, fremfor den i eldre jernalder/folkevandrings-tid. Når gården ble nedlagt, er vanskelig å ha noen begrunnet mening om. Det er selvfølgelig nærliggende å tro at gården var i bruk

under middelalderen for så å rammes av agrarkrise og stagnasjonen i befolkningsekspanasjonen i første halvdel av 1300-tallet, og at den sammen med så mange marginalt beliggende småbruk, ble nedlagt for aldri å tas opp igjen.

2. OPPMÅLING OG UNDERSØKELSE AV ÅKERREINER PÅ "LYNG", TALMO MELLOM GNR. 38, LEKSVIK S. OG. PGD., NORD-TRØNDELAG

2.1. Praktisk bakgrunn.

Fredningen av åkerreina på lokaliteten "Lyng" under gården Talmo mellom, ble opphevet og fornminnet undersøkt, fordi gårdeieren ønsket å dyrke opp området. Arbeidet ble utført i perioden 31. mai - 3. juni 1977. Deltager var Jan Christophersen. Undertegnede ledet arbeidet.

2.2. Naturtopografi.

Lokaliteten "Lyng" (et navn som ikke finnes på ØK) ligger ca. 250 m o.h. og utgjøres av en S-vendt, slak skråning. På toppen av bakken er det utsikt ut over den indre del av Trondheimsfjorden, og terrenget stiger bratt opp fra fjorden. I Ø avgrenses skråningen av en NS-gående bekkedal, i S og V av en bygdeveg og en privatveg. Mot S flater bakken ut i et platå ovenfor vegen. I N flater bakken ut i nok et platå, ca. 40 x 40 m stort. Selve bakken var ca. 60 m lang og 40 m bred. Åkerreina ligger litt nedenfor midten av bakken.

Vegetasjonen i området var gran og hele bakken og platået ovenfor hadde vært granbevokst. Da vi kom var disse fjernet og bare litt skog sto igjen i NØ for selve nydyrkingsområdet. Ved gjennomgang av denne skogen fant vi nok en åkerrein, vesentlig kortere enn den vi skulle undersøke. Også denne reina lå i en liten skråning, ca. 30 m lang og Ø-vendt. Se ill.8-10.

Geografisk står vi ovenfor et område som utgjør en naturlig dyrkbar enhet - den S- og Ø-vendte skråningen nedenfor platået. Vi kan imidlertid ikke se bort fra at såvel platået ovenfor som nedenfor bakken i gammel tid hadde vært dyrket (undersøkelsen viste at dette ikke var

tilfelle). I V er det også mulig at dyrking har funnet sted. Her er imidlertid jorda oppdyrket i ny tid, og området unndrar seg således undersøkelse.

Den sterile bakken består av ikke særlig grov morenegrus.

2.3. Problemstillinger før undersøkelsen. Undersøkelsens opplegg og omfang.

Før utgravningen var vi preliminært interessert i å få greie på følgende:

1. Hvor stort var det området man hadde dyrket?
2. Hvor har selve gårdshusene ligget?

Med hensyn til den åkerreina vi skulle undersøke var vi særlig interessert i å få greie på:

1. Hvordan er reina oppbygd og dannet?
2. Hvor gammel er den?
3. Har den overlagret dyrkingsspor?

Vi mente disse spørsmålene best kunne la seg besvare gjennom 1) å fosfatkartere så mye av området som mulig (altså ikke bare det området som etter åkerreina å dømme var dyrket), 2) legge 3 sjakter gjennom åkerreina i S-skrenten, og hvis det ble tid, legge en sjakt gjennom reina i Ø-skrenten. Sjaktene ble lagt i hver ende av den store reina samt en på midten. De ble gravd med maskin til rett over bleikjordslaget. Bleikjordshorisonten ble rensket opp med graveskje. Fosfatkarteringen ble foretatt etter et opplagt koordinatnett. Se lenger fram.

2.4. Undersøkelsen av åkerreinene.

Primært var det bare den lange reina som var gjenstand for undersøkelsen. Da vi fikk tid til overs, ble også den lille åkerreina gjenstand for undersøkelse. Før utgravning ble begge åkerreinene målt inn på et spesialtegnet kart i skala 1:200. Under dette arbeide ble vi oppmerksom på restene av den S-vendte åkerens "åkerhakk". Åkerhakkene ble innmålt på kartet og en sjakt lagt gjennom formasjonen. Se ill. 9. Vi skal nå ta for oss resultatet av disse undersøkelsene.

2.4.1. Åkerrein 1 før utgravning.

Åkerrein 1 ligger som sagt litt nedenfor midten av den S-vendte skrånningen, og den buer svakt mot N i begge ender. I V ser den ut til å være avskåret av privatvegen, men kan ikke observeres på andre siden av vegen. I Ø avsluttes den naturlig mot bekkedalen. Reina er ca. 45 m lang, anslagsvis 5 m bred, 1 m høy.

2.4.2. Åkerrein 1. Sjakt 1-3.

Sjakt 1.

7,6 m x 1,2 m, ligger i vestre ende av reina, se ill. 9. Her var reina relativt lav, kun 63 cm høy. Det opprinnelige bleikjordslaget var borte midt under og i nordre del av sjakta. Det er mulig at bleikjorda er pløyd bort, men det var ingen spor av dyrkingsredskap. Fyllmassen i reina besto av en brunlig, porøs sandjord med enkelte stein i. Noe egentlig rydningsrøys kunne ikke påvises i søndre del av sjakten, slik som normalt (se f.eks. på Rinnmoan), men en del stein lå det da langs reinas nedre kant. Dette fraværet av rydningsstein forklares naturligvis med at jorda i området er nesten steinfri. Profilen var karakteristisk med det typiske platået på oversiden av reinas høyeste punkt, som ligger midt i tverrsnittet. Se ill. 11.

Sjakt 2.

Den ble lagt omtrent midt på reina, 7,2 m x 1,2 m og her er reina 63 cm høy. Profilen er karakteristisk og skiller seg ikke vesentlig ut fra den i sjakt 1. Bleikjorda er bevart i hele søndre sjaktbunn, men mangler i nordre. I midtsonen kunne det se ut som om bleikjord og mørkere humusjord var blandet sammen og selv om vi ikke kunne observere dyrkingsspor, kan dette laget være tilkommet gjennom pløyning.

Sjakt 3.

Den ligger i Ø-enden av reina og er 5,4 m lang og 1,2 m bred. Her er reina kun 60 cm høy og tverrprofilen skiller seg ikke fra de to andre sjaktene. Terrenget over sjakt 3 er vesentlig steilere enn over de to andre sjaktene, så man kunne ha ventet en kraftigere jordtransport i området med en kraftigere reindannelse til følge (høyere). Når dette

ikke er tilfelle, betyr det kanskje at man overvurderer betydningen av terrengmessige variasjoner: Det skal muligens en vesentlig større helning til i terrenget før det gir noen synderlig effekt på åkerreindannelsen. Se ill. 13.

I sjakt 3 kunne vi observere dyrkingsspor.

2.4.3. Dyrkingsspor i sjakt 3-3a.

I hele øvre del av sjakt 3 var bleikjorda borte i nedre del lå den intakt. I en mellomsone på ca. 2 m var bleikjorda gjennomskåret av flere parallelle, mørkere jordstriper. Se ill. 14. Den nederste furen ble snittet:

Selve furen var 10-14 cm bred og i snittet 3 cm dyp. Snittet var U-formet. Se ill. 15. Lenger N var furene mer uklare, men de hadde omtrent samme bredde og form som den vi snittet. Se ill. 16. Da bleikjorda helt forsvant, kunne vi ikke lenger følge furene mot N. Det kan skyldes at plogen/arden helt har gjennomskåret undergrunnen utallige ganger og rotet opp jorda. Dels kan det skyldes manglende kontraster mellom fyllen i furene (mørk humus) og den brunlige, omrotede undergrunnen. Så langt vi kunne følge furene mot N var de pralleltløpende i retning ØV, dvs. på tvers av bakkens fallretning. I profilens nordre del kunne vi imidlertid tydelig se furene skjære seg ned i undergrunnen. Bredden på furene i profilen varierte mellom 6-12 cm og snittet var dels V-formet, dels U-formet. Se ill. 13 og 17. For å undersøke om furene fortsatte mot Ø, tok vi opp en ny sjakt i forbindelse med sjakt 3, kalt 3a. I denne sjakta kunne vi se at furene fortsatte parallelt mot Ø. Se ill. 13 og 16.

Det er etter min mening hevet over enhver tvil om at det her dreier seg om spor etter dyrkingsredskap. Om sporene er forårsaket av en plog eller en ard er imidlertid ikke godt å si, det lar seg ikke avgjøre av sporene alene. En primitiv plog var ikke mye forskjellig fra en ard i skjæret. Det som skilte var veltefjøl og ristillen (som skar opp torven foran skjæret). En primitiv plog kan derfor godt lage et U-formet furesnitt. I første omgang lå ikke den teknologiske forbedringen i selve skjæret, men i det faktum at jorda ved hjelp av veltefjøla ble vendt. Om det imidlertid er sporene etter en ard, er det helt klart at

det ikke dreier seg om en kryssarding slik man kjenner det fra f.eks. Hunnfeltet.

2.4.4. Datering av åkerrein 1.

I sjakt 3a tok vi en kullprøve (T 19751) bestående av små kullbiter oppsamlet over steril bakke på et ca. 1 m² stort areal. Denne kullprøven representerer så godt som alt det kull vi så over steril bakke, og det synes derfor vanskelig å tro at det forut for oppdyrkingen av åkerparsellene har vært svirydning av området. Trekullet stammer fra bjørk. Dateringen av kullprøven ga som resultat AD 845±115 (kalibrert alder). Denne dateringen må tas som en postquemdatering av åkerreindannelsen hvilket betyr at åkeren enten er oppdyrket under bosetningsekspansjonen i vikingtid eller også under den voldsomme befolkningsekspansjonen som startet i høgmiddelalderen.

2.4.5. Åkerhakket.

For å være sikker på at "knekkene" i bakken ovenfor reina ikke var en naturlig formasjon, men virkelig var skapt som resultat av kontinuerlig nedrasing av jord, la vi en sjakt vinkelrett gjennom formasjonen, kalt sjakt 4. Resultatet kan iaktas på ill. 18. I profilen vistes det klart at knekket var forårsaket av at store mengder av anrikningslaget var fjernet over den sterile bakken. Omtrent der uttynningen av anrikningslaget starter faller sammen med begynnelsen på tre relativt klare dyrkingsspor, iakttagbare i profilen (men ikke i steril bakke p.g.a. manglende kontrast). Disse dyrkingssporene er av en helt annen karakter enn de i sjakt 3/3a. Her må det være tale om virkelige plogfurer, forårsaket av en kraftig og velutviklet plog, kanskje til og med med skråttstilt skjær. Furene er brede ca. 30 cm og 10-12 cm dype. Selve snittbildet er uklart, men med god vilje kan man kanskje betrakte det som V-formet Se ill. 18.

2.4.6. Åkerrein 2, sjakt 5.

Den lille åkerreina inne i skogen lå i en Ø-skråning ned mot bekkedalen. Den var ca. 12 m lang, 3-4 m bred og 60-70 cm høy. Den

var overvokst av store grantrær, hvorfor vi ikke kunne komme til å legge sjakten hverken helt gjennom eller vinkelrett på reina. Tverrprofilen i sjakt 5 overbeviste oss om at det virkelig var en reindannelse vi sto overfor. Se ill. 19. Profilen oppviser de samme karakteristika som profilene gjennom rein 1. Bleikjordslaget over steril bunn var helt intakt, hvilket ikke er så merkelig, da den øvre del av reina unndro seg undersøkelse. Det er nettopp i øvre del av reina at bleikjordslaget pleier å være pløyd bort.

Fyllmassen i rein 2 var som i den store åkerreina, dog noe mer stein. Ingen spor av åkerstein utkastet langs nedre kant av reina.

2.5. Fosfatkarteringen. Resultat og vurdering.

Motiveringen for å gjennomføre en fosfatkartering av Lyng var fremst for å undersøke om fosfatinholdet i jorda kunne indikere et større dyrket areal enn det som åkerreinene ga antydninger om. Dessuten hadde vi mistanke om at et gårdsanlegg kunne ha ligget oppe på platået over bakken, selv om det ikke var synlige tufter over bakken.

Arbeidsopplegg:

Vi la ut et koordinatnett med Y-aksen tilnærmet ØV-retning. Y-aksen ble lagt inn på et kart, se ill. 8, og et koordinatnett ble lagt ut i terrenget, se ill. 9. Avstanden mellom prøvene ble satt til 10 m og de ble tatt slik at de a) dekket reina, b) dekket arealet mellom reina og åkerhakket, c) dekket det N-lige platået. Videre ble det lagt vekt på å ta et par prøver fra den Ø-vendte platået, og referanseprøver fra det antatt udyrkede arealet nedenfor S-skrenten. Prøvene i denne serie 1 ble merket med koordinater. I alt ble det tatt 22 prøver i serie 1. Disse ble bestemt av Marit Mauritzen ved teknisk avdeling, Arkeologisk museum i Stavanger. Fosfatverdiene ble innlagt på kartet, se ill. 8.

Resultat av fosfatkarteringen av lokaliteten Lyng, serie 1:

Generelt kan vi si at fosfatinholdet i jorda er meget lav, høyeste målte mengde mg. P-HCL pr. 100 g jord var 32, målt i åkeren i S-skrenten. Jevnt over ligger fosfatverdiene i det dyrkede arealet på

Lyng på samme nivå som fosfatverdiene i jorda overfor åkerreina 1 på Rinnmoan. Der så vi imidlertid at selv i beviselig dyrket jord kunne fosfatinnholdet i jorda være meget lavt, et forhold som på Rinnmoan gjalt for SV-skrenten. Samme fenomen støtter vi på her på Lyng, hvilket ytterligere gjør det sannsynlig å anta at fosfatinnholdet i jorda i bakket terreng vaskes hurtigere ut enn på flatmark.

Vi ser også at forskjellene på fosfatinnholdet i bakken og på platåene ovenfor og nedenfor bakken ikke er vesentlig store. Men det er en forskjell, og den må bety at hverken platået nedenfor bakken eller ovenfor har vært dyrket. Fosfatinnholdet i jorda i disse områder er omtrent like høyt som på den udyrkede jorda på Rinnmoan. At forskjellene i fosfatinnholdet i dyrket og udyrket jord ikke er større på Lyng, må vi tilskrive terrengmessige forhold. Resultatene av fosfatkarteringen på Lyng og Rinnmoan indikerer i alle fall at så må være tilfelle.

Vi kan også avkrefte teorien om at noe gårdsanlegg neppe har ligget oppe på det N-lige platået.

Resultat av serie 2 og 3:

<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>3a</u>
27	21	21	-)
25	16	18	-) ⁱ åkerreina
18	15	22	-)
16	23	17	13) ^{under} åkerreina

Tabell 2. Fosfatverdiene i og under åkerreina.

Som vi ser gir ikke denne tabellen (oppstilt i diagramform, se diagram 2) samme entydige inntrykk som tilfelle var for Rinnmoan, der fosfatinnholdet i jorda under reina var vesentlig lavere enn i selve reina. Dette kan forklares ved at fosfaten i jorda i reina vaskes ned i undergrunnen. Vi så på Rinnmoan hvordan fosfatinnholdet under reina var mye høyere enn fosfatinnholdet i udyrket mark noe vi forklarte med en nedvasking av fosfaten fra selve reina og ned i undergrunnen. Noe tilsvarende, men mye kraftigere, kan forklare det selvmotsigende forhold at fosfatinnholdet under åkerreina (som må antas å være udyrket, i alle fall i nedre del) er større enn mengde fosfat i fyllmassene i åkerreina. Tendensen på "Lyng" er forøvrig klar, den at fosfatinnholdet i steril bakke i sjaktens øvre del, der man kan påvise dyrkingsspor, er klart høyere enn i nedre del av sjakten. Tydeligst er dette i sjakt 3.

Denne gjennomgangen av fosfatkarteringen kan vi konkludere med at noen vesentlig ny kunnskap om det agrare miljøet på Lyng ga ikke fosfatkarteringen. Derimot ser det ut til at tendensene i fosfatverdiene på Lyng og Rinnmoan i forbindelse med brattlendt terreng peker i samme retning, nemlig et lavt fosfatinnhold, til tross for påvisbar kultivering av jorda i hellende terreng. Dette er forklart med en utvasking av den ubundne fosfaten i jorda. At slik utvasking virkelig kan forekomme tyder det faktum på at fosfatinnholdet i den sterile, udyrkede bakken under åkerreinene oppviser et noe høyere fosfatinnhold enn udyrket mark som ikke har vært i kontakt med ubundet fosfat. Prøvene viser også at fosfatinnholdet i selve åkerreina er omtrent like stort som det i bakken ovenfor reina, egentlig et trivielt resultat.

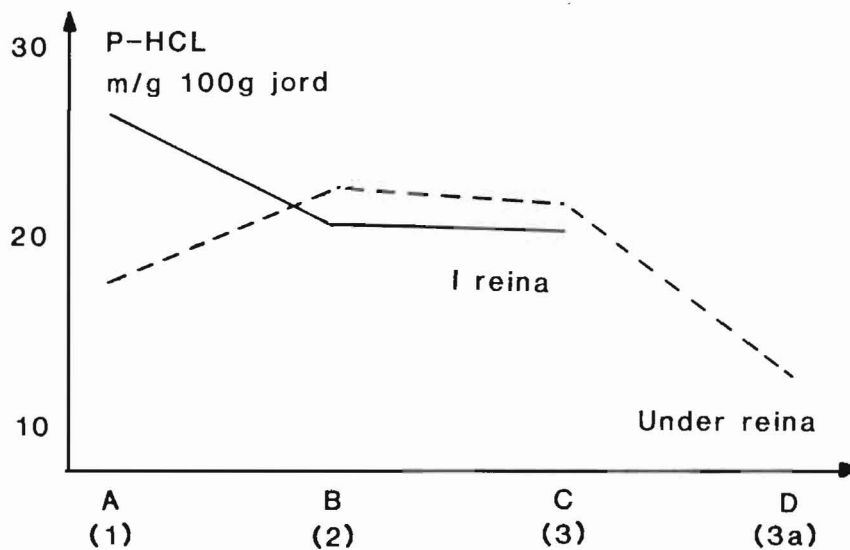

Diagram 2: Høyeste fosfatverdi målt i og under åkerrein 1 på Lyng.

2.6. Oppsummering og vurdering av fornminnene på Lyng.

På Lyng viste det seg at vi ikke bare hadde med en åkerrein å gjøre, men med to, begge beliggende i skråninger, henholdsvis mot S og Ø. I S-skrenten ligger en åkerparsell vi kan avgrense ved hjelp av åkerreina, åkerhakk og terrengets naturlige begrensning. Grovt regnet er denne parsellen på ca. 1,8 mål. Det er imidlertid intet i veien for at åkeren kan ha strukket seg lengre mot V, men her er terrenget i dag oppdyrket (nydyrket). Også i den lille Ø-skråningen har ligget en åker, men denne har ikke vært stort større enn en ca. 140-150 m², om vi skal tro at åkerreinas lengde indikerer åkerens lengde. Det er imid-

Iertid intet som tilsier at åkerreina ikke er bevart i hele sin lengde (rent geografisk hadde det ikke vært noe i veien for at åkeren kunne bredt seg ut over et vesentlig større areal). Spor etter andre åkre i området er gått tapt p.g.a. en intensiv nydyrking i området V for lokaliteten. Når det dyrkede arealet ikke utgjør mer enn knapt 2 mål, må vi derfor gå ut ifra at de to åkerparsellene utgjør kun en liten del av gårdens totale innmark.

Det kanskje mest interessante resultat fra Lyng var påvisningen av ard/plogspor under den lange åkerreinas øvre del og plogspor i åkerhaket. Det er forskjell i bredden og dybden på dyrkingssporene under reina og i åkerhaket som indikerer at en forandring i bruksredskapen har funnet sted, og at denne forandring i alle fall består i en forbedring av ardens/plogens skjær. Furene under reina tilhører åkerens eldste dyrkingsfase som etter C¹⁴ dateringen av trekullprøven under reina, synes å ligge tidligst i merovingertid/vikingtid. Plogfurene i åkerhaket tilhører den yngste dyrkingsfasen, men den gis det ingen mulighet til å datere. Om det virkelig er plogspor det dreier seg om, er det nokså sannsynlig at åkeren i alle fall er blitt kultivert en gang ut i middelalder. Problematikken overgangen fra ard til plog er et hyppig diskutert emne i norsk økonomisk historie og agrarhistorie. Det interessante i spørsmålet ligger selvfølgelig ikke i en ensidig og triviell påvisning av at og når denne teknologiske endring har funnet sted, men hvilken økonomisk nødvendighet som fremkalte denne forandring i jordbruksteknologien, og hvilken sosial og økonomisk effekt dette fikk på den agrare samfunnsformasjonen.

Selv om vi ikke har kunnet yde noe vesentlig ny faktisk kunnskap til klargjøringen av denne diskusjonen, så synes i alle fall materialet fra Lyng å indikere at en forandring/forbedring av pløyerredskapen har funnet sted i denne delen av landet en eller annen gang i eller etter yngre jernalder, og sannsynligheten taler for at denne overgangen til en mer effektiv plog har funnet sted i middelalderen.

3. SAMMENLIGNENDE VURDERING AV GÅRDSANLEGG OG ÅKERFORMASJONER PÅ LOKALITETENE "RINNMOAN", HØYLANDET OG "LYNG", LEKSVIK.

I dette avsluttende kapittel skal vi prøve å antyde hvilke spørsmål åkerreinene i særdeleshet synes å kunne gi svar på, og hvilke spørsmål denne typen fornminner i det hele tatt reiser. Dette vil jeg gjøre på bakgrunn av de resultat undersøkelsene på Lyng og Rinnmoan ga, sett i et mer generelt agrarhistorisk perspektiv. De emner som i denne sammenheng spesielt er egnet for diskusjon er a) forholdet mellom gård/åkre og de geografisk/økologiske forutsetninger, b) åkrenes form og areal i relasjon til jordbruksteknologi og brukningsredskap og c) endringer i brukningsredskapen.

3.1. Naturtopografi-geografiske forutsetninger.

Det er i det hele tatt store likheter i naturtopografien mellom Lyng og Rinnmoan, i alle fall når det gjelder på "mikroplanet". Først og fremst ved at åkrene er lagt i S-SV-skråninger, og at jorda er lettdrevet, men skrinne. Etter vedbestemmelsen av trekullet å dømme har det før dyrkingen fant sted vokst bjørk i området (det gjelder både for Rinnmoan og Lyng). I dag vokste det i hovedsak gran på begge lokaliteter. Begge gårdene har ligget høyt i forhold til det omkringliggende terreng og i relasjon til den opprinnelig tilgjengelige åkerjorda i området, er det klart at begge åkrene på Lyng og på Rinnmoan ligger i en marginal region: Avstanden til nåværende bygdesentrum er stor, jordboniteten er lav og de terrengmessige forutsetninger for en effektiv drift er i liten grad til stede. Det er vel nettopp åkrenes beliggenhet i et marginalområde i forhold til bedre og mer sentralt liggende jord som har gjort at åkrene i det hele tatt her fått lov til å ligge urørt.

Nettopp disse forhold skulle kanskje kunne antyde at åkrene har tilhørt relativt seint oppdyrkede gårdsbruk (sein i forhold til etableringen av den sentrale bebyggelsen). Det kan være fristende å sette begge disse gårdsbrukene i samband med bosetningsekspansjonen i folkevandringstida, eller hva også C¹⁴ dateringene indikerer, den nyrydningsperiode som for Trøndelags vedkommende tydeligvis fortsatte inn i merovingertid.⁶

I en større geografisk sammenheng er det imidlertid mye som skiller Rinnmoan-lokaliteten fra Lyng-lokaliteten, idet Rinnmoan ligger i innlandet og ikke særlig sentralt, mens Lyng ligger ved kysten, nemlig på V-siden av Trondheimsfjorden. Rinnmoan ligger lavt, 30-50 m o.h., mens Lyng ligger nokså høyt, ca. 250 m o.h. Nå har det neppe hatt større klimatisk betydning for Lyng-gården at åkrene har ligget så høyt, for denne indre delen av Trondheimsfjorden hører med til en klimatisk mild sone. Rinnmoan ligger imidlertid i et av de klimatiske sett ugunstige sonene, med kalde innlandsvintre og fuktig somre som ofte tilfellet er i Namdalen.

Den forskjellige beliggenheten i et større økologisk perspektiv har helt sikkert også hatt innflytelse på mulighetene for supplement av fødevarer ut over selve jordbruket: På Lyng er det åpenbare muligheter til å drive sekundært med sjø- og fjordfiske (ja, det kan til og med tenkes at dette var den primære økonomiske basis for Lyng-gården). På Rinnmoan har mulighetene snarere ligget i jakt og fiske i innlandssjøer og elver. Det er kanskje ikke så tilfeldig at gården ligger ved idag to gode fiskevatn?

Sett i relasjon til det lille åkerarealet (som vi dog ikke kjenner helt til på Lyng) og den nokså skrinne jorda, må vi tenke oss at binæringer som jakt og fiske på fjorden og i innlandsvatn hver for seg har vært nødvendige sysler for folkene på begge de to gårdene.

3.2. Åkerareal.

Den fremste årsak til at man over hodet bør være oppmerksom på åkerreinene i kulturlandskapet er at de indikerer jordbruk og bosetning. I så henseende har de like stor kildeverdi for bosetningshistorien som en hvilken som helt gravhaug eller gårdstuft. I heldige tilfeller kan åkerreinen føre en på sporet av forsvunne tufteanlegg.

Vel så interessante som disse åpenbare aspekter, er det at åkerreinene gjennom å indikere åkerparsellenes størrelse, sier noe om gårdens økonomiske grunnlag, på den måte at kjennskapet til hva man dyrket, og hvor mye man dyrket gjør en i stand til å formulere teorier omkring produktivitet (som selvfølgelig ikke bare henger sammen med mengde jord), produksjonens størrelse (det gamle spørsmål om storfamilie-

drift, antallet familiemedlemmer etc., som oppad selvfølgelig begrenses av gårdens avkastning), muligheten for og størrelsen på en overskuddsproduksjon (som er helt sentralt problem når man diskuterer framveksten av byer og forutsetningene for feudaliseringstendensene, som i begge tilfeller bygger på omsetning av overskuddsvarer fra jordbruket og til-egnelse av overskuddet gjennom naturalier eller jordrente (landskyld), behovet for binæringer etc.).

På Rinnmoan kan vi regne med at all innmark har ligget omkring gården (slik vi kjenner det fra gårdsanleggene i folkevandringstiden) og at denne innmarka er bevart i sin helhet. Slik åkerreinene og terrengets naturlige begrensninger forholder seg til hverandre, kan vi anslå det dyrkede arealet til ca. 18 mål, hvilket er en noe større innmark enn f.eks. den man kjenner fra Sostelid, Åseral i Vest-Agder, som Hagen anslår til ca. 12-14 mål,⁷ men er f.eks. vesentlig mindre enn en av folkevandringstidens største gårder, Lyngaland i Time på Jæren, hvis steingjerde omfatter ca. 100 mål innmark, hvorav 50-60 mål har vært oppdyrket.⁸

Innmarken eller rettere, åkerparsellene på Lyng utgjør knapt 2 mål, hvilket klart viser at vi her ikke har registrert den totale mengden dyrket mark, for det er tvilsomt om et gårdsbruk har kunnet leve - selv med aldri så mye tilskudd fra bierverv - på den avkastning 2 mål dyrket mark gir.

Når det gjelder åkerparsellenes form, som er mer kvadratiske enn rektangulære både på Lyng og Rinnmoan, må vi gå ut fra at disse mer er formet av terrengets beskaffenhet enn f.eks. en bestemt dyrkingsteknikk eller bestemte bruksredskap (slik som i Sydskandinavia, der åkerparsellene kunne være 2-3 m brede og flere hundre meter lange, som følge av at man anvendte hjulplog med langt forspann).

Nå er det neppe noen tilfældighet at f.eks. på Rinnmoan var det totale dyrkbare arealet oppdelt i 3 åkerparseller som var tilnærmet like store. Dette kunne tyde på at hele dyrkaarealet har ligget under plogen samtidig og at utparselleringen av åkre er foregått etter de forutsetninger som en bestemte arbeidsteknikk, arbeidsdeling, arbeidskrafttilgang etc. stilte. Man kan tenke seg slike produksjonstekniske forhold kunne være med til å bestemme en maksimumsstørrelse (og en minimumsstørrelse) på åkrene, for at disse kunne kultiveres best og lettest mulig, og med best mulig produksjonsresultat. Det at alle de tre åkerparsellene på

Rinnmoan er mellom 5 og 6 mål er neppe en tilfeldighet, eller en tilfeldig valgt størrelse, ikke minst når en tar i betraktning at de naturlige forutsetningene klart er til stede på Rinnmoan for å dyrke hele aralet under ett. Denne tredelingen kan kanskje indikere at man dyrket forskjellige slag korn eller rotfrukter på hver parsell. Kan man likefrem tenke seg en form for trevangsbruk (som dog ikke kjennes fra forhistorisk tid i Norge)?

På Lyng er åkerparsellene vesentlig mindre, men det er de fordi terrenget naturlig begrenser åkerens størrelse, i alle fall den store S-skråningen. For å si noe om hvilke faktorer som bestemmer åkerparsellenes form og størrelse i individuelle tilfeller, kreves et større komparativt materiale og en større opplagt undersøkelse enn det vi i øyeblikket råder over og har gjennomført. Dette avsnittet har kun ment i grove trekk å antyde en del problem som synes mulige - og nødvendige - å diskutere i forbindelse med åkerreiner og åkerformasjoner. Vårt materiale kan ingenlunde en gang antyde svar på de spørsmål vi overfor usystematisk har kastet fram.

3.3. Forandringer i jordbruksredskap. Forholdet ard/plog.

Et av de hyppig tilbakevendende spørsmål i skandinavisk økonomisk historie er når plogen ble innført og anvendt i jordbruket. Jeg har tidligere antydnet at det store spørsmål ikke bør være når den ble innført eller hvorfra den kom etc., men hvorfor man begynte å anvende et nytt dyrkingsredskap, og hvorfor akkurat da. Og som et følgespørsmål av sentral betydning; hvilken sosial og økonomisk effekt fikk denne nye jordbruksteknologi på samfunnet? Det er disse spørsmål som etter min mening overhode berettiger strevet med å klargjøre når overgangen fra ardbruk til plogbruk fant sted. Vi skal ikke her involvere oss i diskusjonen, annet enn å si at en teknologisk forandring (som dette spørsmålet jo handler om) ikke kan forklares eller sees uavhengig av samfunnsformasjonens totale sosiale og økonomiske struktur. Å svare på hvorfor man begynte å anvende plog fremfor ard ved å henvise til plogens effektivitet og betydning for en økning i produksjonsresultatet, er en pseudoforklaring, fordi man ikke har angitt grunnene som nød-vendig og attrådverdig for de som anvender denne nye teknologien.

Effektiviteten og økt produksjon er ikke en i seg selv drivende og alltid eksisterende historisk kraft. Det er i høy grad moment som fremst bestemmes av produksjonsforholdene og produktivkreftenes nivå.

Åkerreinene kan selvfølgelig ikke gi svar på så vidtgående problem. Men de inngår som et mulig kildemateriale i en diskusjon om og som middel til å etablere en teori om disse problemene. I heldige tilfeller kan nemlig spor etter dyrkingsredskapen være skjult under åkerreina, og under forhold skulle det være mulig å bestemme det dyrkingsredskap som har laget sporene. Også i åkerhakket er det muligheter til å observere spor etter dyrkingsredskapen. Mens dyrkingssporene under åkerreina stammer fra den eldste dyrkingsfasen, stammer de fra åkerhakket den yngste fasen. Om en endring i brukningsredskapen har funnet sted under den tid åkeren har vært kultivert, er det mulig å påvise dette i åkerhakket og under åkerreina. En datering av sporene er som regel et problem, men trekull i furene vil kunne indikere deres alder. I et lykkelig tilfelle som f.eks. på Lyng, lar det seg gjøre å fastslå en teknologisk forandring, og kanskje også mer konkret en overgang fra ard til plog, samt når denne overgangen har funnet sted. Slike muligheter ligger det i åkerparseller der åkerrein og åkerhakket er bevart. Og denne muligheten alene er nok til å prioritere felt med åkerreiner høyt.

Et spørsmål som er så vesentlig at en positivt svar på det i grunnen ville løse mange av de problem vi ovenfor har diskutert m.h.t. type brukningsredskap er: Vil en åkerrein kunne dannes av en ard? Det er helt klart at en åkerrein dannes av jordtransport nedover et skrånende terreng, og at denne prosessen rimeligvis vil skje hurtigere med et redskap som både pløyer dypere og vender jorda til en side, enn et redskap som bare risser i overflaten av bakken og kaster jorda til begge sider. En plog er således selvskreven til å danne en åkerrein i skrånende terreng om man ikke foranstalter mottiltak mot jordtransporten. Men vil en brukning av jorda med ard medføre samme effekt på jordmassene? ⁹ Visted og Stigum synes å utgå fra at en ard ikke har slik effekt, ¹⁰ mens Hagens undersøkelser på Sostelid synes å bevise at også en ard kan medføre åkerreindannelser i skrånende terreng. ¹¹ Vi kan derfor avvise den tanken at en åkerrein er ensbetydende med at jorda er kultivert med plog. Farbregd peker imidlertid

på en mulighet til å klassifisere åkerreinene etter størrelse ¹², slik at en høy åkerrein under en liten og slakk skråning skulle indikere pløyning, mens en lav åkerrein i en bratt skrent og med et stort areal dyrket mark, skulle indikere bruk av ard. Dette er selvfølgelig rimelige utslag av bruken av enten det ene eller det andre brukningsredskapet, men det er alt for mange usikkerhetsmomenter til at slike kriterier kan anvendes alene til å avgjøre om en rein er skapt av arding eller pløyning; det gjelder bl.a. spørsmålet om man - som man kjenner til fra historisk tid - lot åkerreina ligge eller om man flyttet tilbake jorda igjen opp i åkeren ¹³. Man kan derfor ikke utgå fra som B. Myhre ¹⁴, at en høy åkerrein tilhører middelalderen, og altså forårsaket av pløyning. Åkerreinene på Lyng, Rinnmoan - og for den saks skyld Hoset - er alle omtrent like høye, og har samme form og det til tross for at i alle fall på Lyng må åkerreina til en stor del være forårsaket av plogbruk. Flere og større undersøkelser på dette punkt kan i fremtiden kanskje gi oss mer informasjon om åkerreinas muligheter som arkeologisk/historisk kildemateriale, samt avsløre de problem som er forbundet med denne typen fornminne.

HENVISNINGER

1. Den siste og mest utførlige behandling av åkerreinene som fornminnetype er gjort av O.Farbregd i "The Hoset Project" i avsnittet "Archaeological Field work and Evidence", i N.A.R. vol.10, nr. 1-2 1977, s.119-126, se spes. s.121-124.
2. Se f.eks. O.Farbregd, a.a. s.123, fig.5.
3. Visted og Stigum i "Vår gamle bondekultur", bd. 1, 1977, s.191.
4. O.Farbregd a.a. s.122ff og der sitert litteratur.
5. O.Farbregd a.a. s.124.
6. Magnus og Myhre: "Norges historie", bd.1, 1976, s.416f.
7. A.Hagen: "Vårt folks historie", bd.1, 1962, s.185.
8. A.Hagen a.a. s.187.
9. Problemet er antydnet og drøftet bl.a. hos O.Farbregd i a.a. s.122.
10. Visted og Stigum a.a. s.191f.
11. På gården Sostelid fra f.v.t. har arding av skrått terreng forårsaket reindannelser.
12. O.Farbregd a.a. s.122.
13. Vistad og Stigum a.a. s.193.
B.Myhre: "Funn, fornminner og ødegårder", i Stav.Mus.Skrifter 7, 1972, s.180.

LISTE OVER ILLUSTRASJOER

111.1.	Rinnmoan, Høylandet:	Utsnitt av ØK-kartblad 1:5000 med innlagte fosfatprøver, koordinatnett og grense for undersøkt område.
111.2.	Rinnmoan, Høylandet:	Fosfatkart med registrerte fornminner inntegnet.
111.3	Rinnmoan, Høylandet:	Sjakt A, profil mot Ø.
111.4.	Rinnmoan, Høylandet:	Rydningssrøys avdekket langs nedre kant av åkerrein 1 i sjakt A. Foto 1098/5 fra NØ.
111.5.	Rinnmoan, Høylandet:	Tverrsnitt (Ø-profilen) gjennom åkerrein 1 i sjakt A.
111.6.	Rinnmoan, Høylandet:	Sjakt B, profil mot Ø.
111.7.	Rinnmoan, Høylandet:	Sjakt C, profil mot V.
111.8.	Lyng, Leksvika:	Oversiktskart over Lyng og terrenget omkring, med åkerreinene innlagt sammen med aksene for koordinatnett.
111.9.	Lyng, Leksvika:	Oversiktskart over lokaliteten Lyng 1:200 med åkerreiner og fosfatverdiene innlagt.
111.10.	Lyng, Leksvika:	S-skråningen sett fra NV. Foto 1094/4.
111.11.	Lyng, Leksvika:	Sjakt 1, profil mot V.
111.12.	Lyng, Leksvika:	Sjakt 2, profil mot V.
111.13.	Lyng, Leksvika:	Sjakt 3, profil mot V.
111.14.	Lyng, Leksvika:	Ardsporene i steril bakke i sjakt 3 og 3a. Tegning 1:20.
111.15.	Lyng, Leksvika:	Tegning 1: I av snitt gjennom dyrkingspor.
111.16	Lyng, Leksvika:	Ardspor i bleikjordshorizonten i sjakt 3-3a, fra SV. Foto 1095/II.
111.17.	Lyng, Leksvika:	Ardspor i V-profilen, sjakt 3, fra Ø. Foto 1096/3.
111.18.	Lyng, Leksvika:	Sjakt 4, tverrprofil gjennom åkerhaket mot Ø.
111.19.	Lyng, Leksvika:	Sjakt 5, tverrprofil gjennom åkerrein 2, mot N.

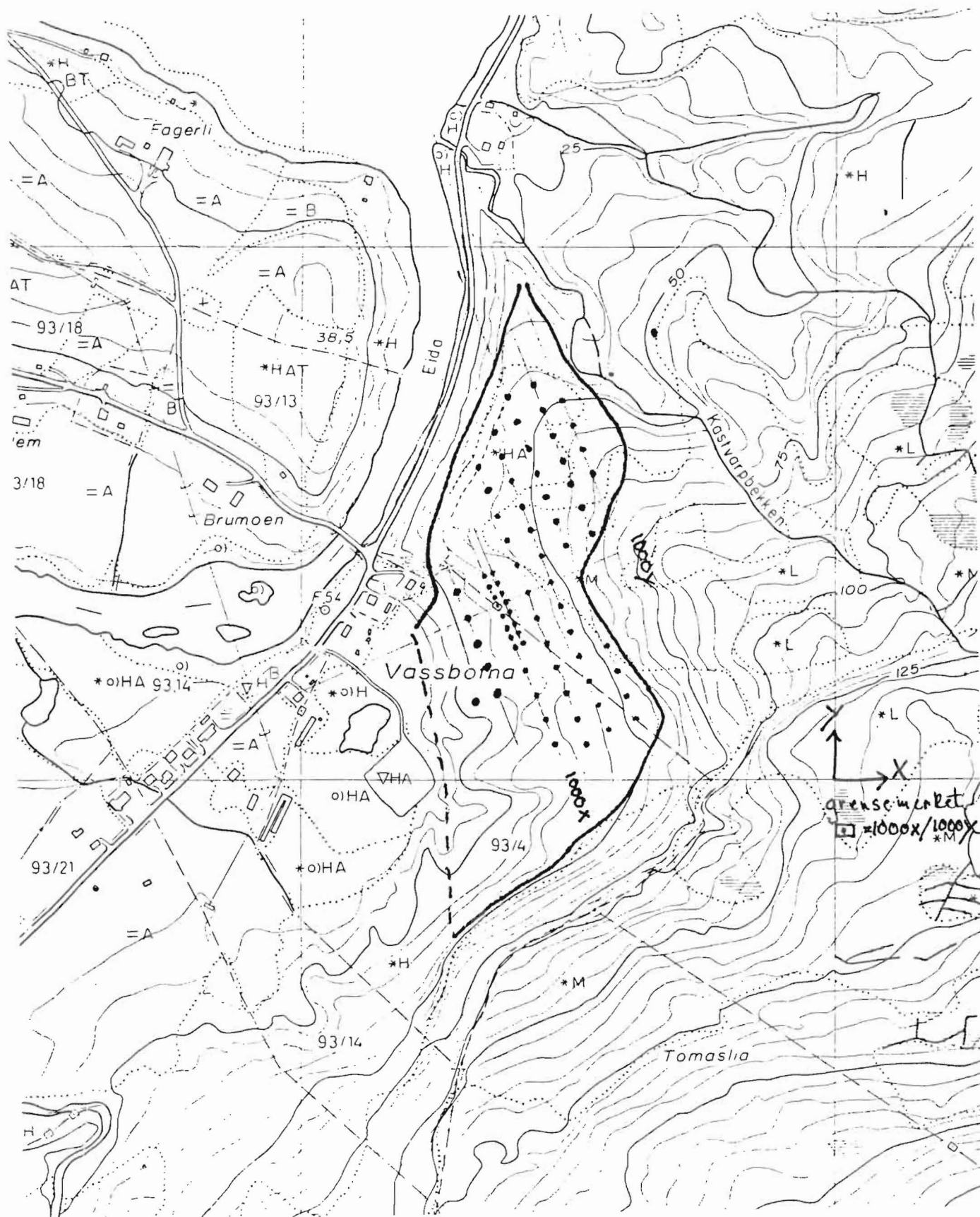

Fig. 1 Utsnitt av ØK-kartblad 1:5000 med innlagte fosfatprøver, koordinatnett og grense for undersøkt område.

EID, gnr. 93, bnr. 4.
Høylandet s. og k., Nord-Trøndelag,
Lokalitet Rimmoen / Vassbotna.

Profiler gjennom åkerrein.

Utgravning og tegning, juni 1977,
v. Axel Christophersen og Karin Gjel Dahle.
Trasert av Dag Kittang, jan. 1978.

TEGNFORKLARING:

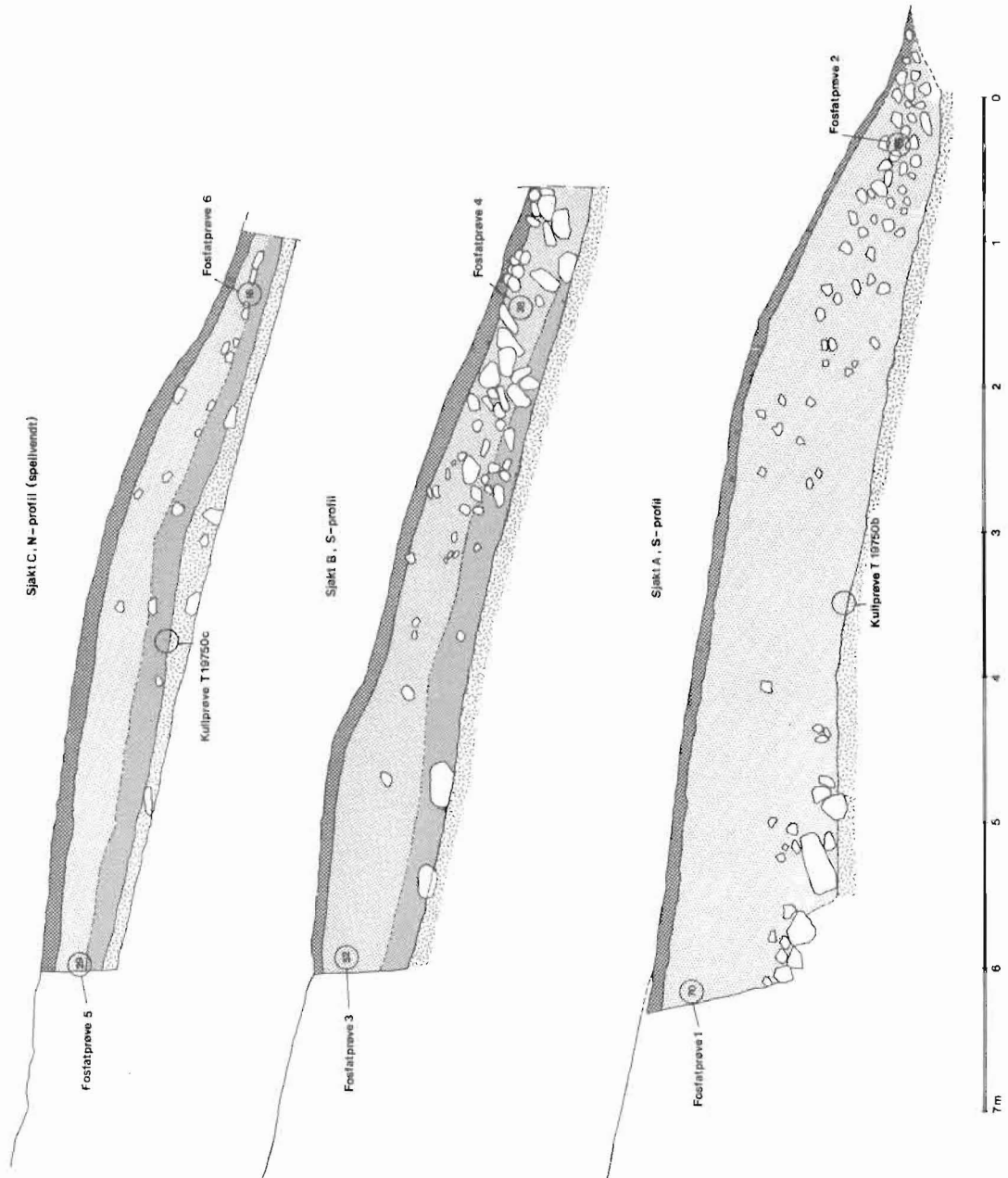
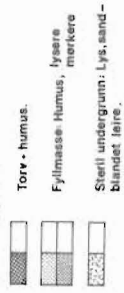

Fig 3, 5, 6, 7.

Fig.4 Rydningsrøys avdekket langs nedre kant av åkerrein 1 i sjakt A. Foto 1098/5 fra NØ.

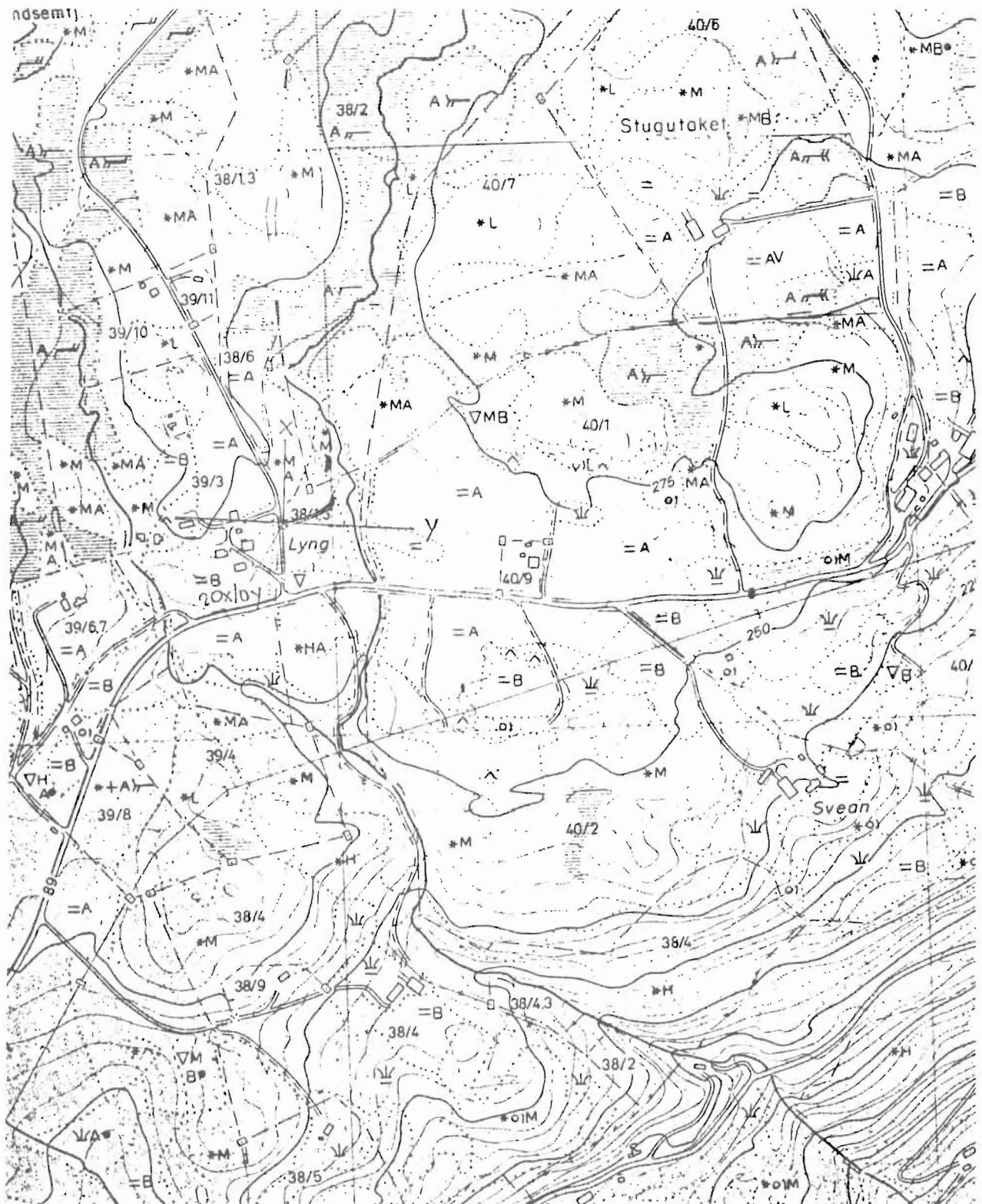

Fig. 8 Oversiktskart over Lyng og terrenget omkring, med åkerreinene innlagt sammen med aksene for koordinatnettet.

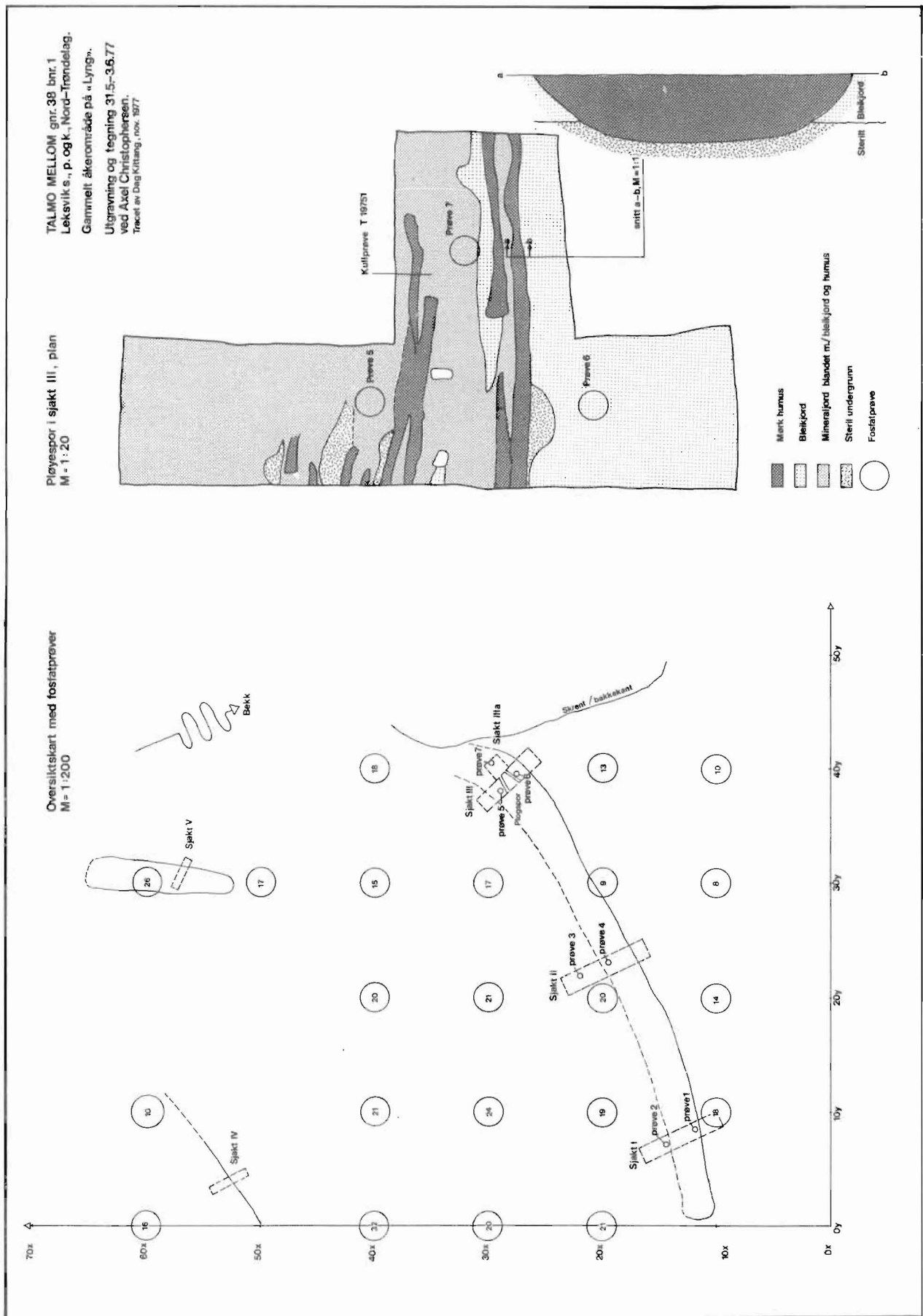

Fig. 10 S-skråningen sett fra NV. Foto 1094/4.

TALMO MELLOM gnr. 38 bnr. 1
Leksviks, p. og k., Nord-Trøndelag
Gamlelt åkerområde på «Lyng»
Utgravning og tegning 31.5-3.6.77
ved Axel Christophersen
Tracet av Dag Kittang, nov. 1977

TEGNFORKLARING:

	Torr + humus
	Bleikjord
	Brunnød, fin, poresandjord
	Bleikjord og mørkere humus
	Steril undergrunn (leiraktig)
	Fødtstprøve

Målestokk 1 : 20

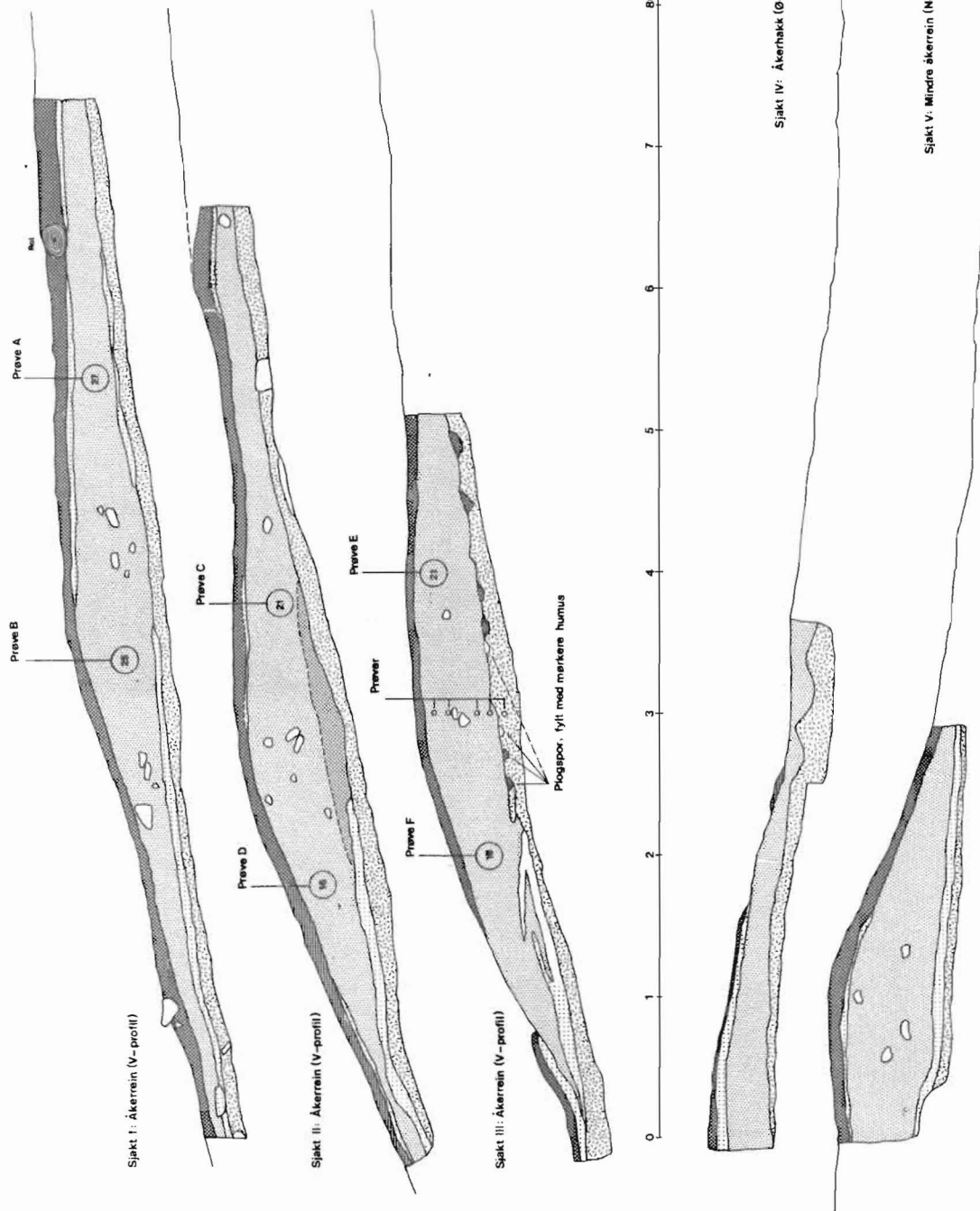

Fig. 11, 12, 13, 18, 19

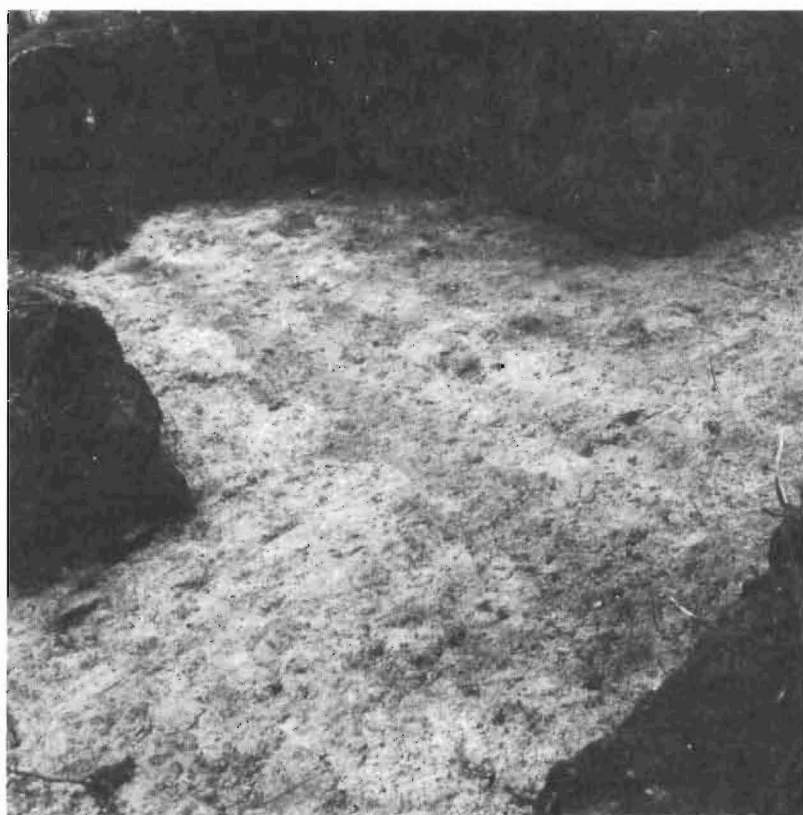
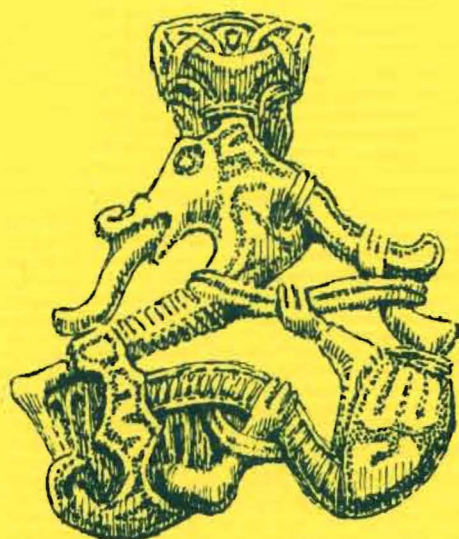

Fig. 16 Ardspar i bleikjordshorisonten i sjakt 3-3a, fra SV. Foto 1095/II.

Fig. 17 Ardspar i V-profilen, sjakt 3, fra Ø. Foto 1096/3.

ISBN 82-7126-300-5

ISSN 0332-8546